

Om Bibelarbejderne i Christian IV's Tid.

Af Holger Fr. Rørdam.

Da der i den nyere Tid er leveret flere gode Bidrag til Oplysning om Bibelarbejderne i Christian IV's Tid, navnlig af P. W. Becker, C. T. Engelstoft og A. F. Mehren¹⁾, vilde der vistnok ikke være Grund for mig til nu igjen at tage den Sag for, dersom ikke den ny heldig udførte Bibelrevision atter havde henledet Opmærksomheden paa tidligere Tiders Forsøg i samme Retning, og dersom jeg ikke havde haft fyldigere Oplysninger til min Raadighed, end mine Forgjængere have haft til dette Emne. Saadanne fik jeg i Hænde ved for en Del Aar siden at gjennemgaa Konsistoriets Arkiv. Jeg afskrev dengang de vigtigste Stykker, som jeg traf paa, denne Sag vedkommende. Men da andre Arbejder kom imellem, bleve de henliggende ubenyttede, indtil jeg nu ved atter at støde paa dem fik Lyst til at give en Fremstilling af Sagen og at meddele en Del af de Aktstykker til den danske Bibels Historie, som jeg havde fundet.

I. Resens Bibel 1607.

Det vil erindres, at i Aaret 1589 var den saakaldte Frederik II's Bibel udkommen, og at den var en revideret,

¹⁾ P. W. Becker, De Jo. Pauli Resenii versione Danica Sacrae Scripturae. Hafn. 1831. C. T. Engelstoft, Om Udgaverne og Udgivningen af den Danske Bibeloversættelse fra Reformationen til vore Tider (Scharl. og Engelst. Nyt theol. Tidsskr. VII). A. F. Mehren, Bibelen eller den christne Kirkes hellige Skrift overs. af J. C. Lindberg anmeldt i samme Nyt theol. Tidsskr. XI.

men dog ikke meget forandret Udgave af Christian III's danske Bibel fra 1550, der atter var en Oversættelse af Luthers tyske Bibel. Begge de nævnte danske Bibeludgaver var nærmest bestemte til Kirkebrug, de vare i en temmelig uhandelig Folioformat og dertil meget kostbare ¹⁾. Dette gav Anledning til, at den driftige Boghandler M. Hans Aalborg i Forening med en Pengemand, Møntmester Nicolaus Swabe, fattede Planen til en ny, lettere handelig og billigere Udgave af Bibelen, og vel nærmest til Husbrug. De henvendte sig til Regjeringen om Privilegium paa dette Foretagende og fik da ogsaa den 7de September 1603 den Tilladelse de ønskede, med Eneret til i ti Aar uforstyrrede af Eftertryk at forhandle den af dem tilsigtede Bibeludgave ²⁾.

Da dette rygtedes, kom der imidlertid Bevægelse i de lærdes Kreds. Man var nemlig forlængst bleven opmærksom paa, at der var Mangler ved de tidligere Bibeludgaver, idet Oversættelsen ikke sluttede sig saa nær til Grundtexten, som ønskeligt var. Det maatte derfor synes nu at være en passende Lejlighed til at faa de fornødne Forbedringer i den danske Bibeltext foretagne, og da der skete Indstilling derom til Kongen, udgik der endnu den 24de November samme Aar Befaling til Universitetets Rektor om at drage Omsorg for, at nogle af Professorerne, som maatte findes skikkede dertil, overtog at revidere og corrigere Bibeltexten, inden den atter blev trykt. Dette Hverv faldt dog kun lidet i de fleste Professorers Smag; ikke blot det betydelige Arbejde virkede afskrækkende, men endnu mere Frygten for, at en eller anden Forandring i den reciperede Text skulde udlægges som en Indrømmelse til den dengang hos de styrende saa ilde ansete Calvinisme. Naturligvis drev Forlæggerne paa Sagens Fremme; men det vilde vel neppe være lykkedes dem at overvinde Inertiens Modstand, hvis

¹⁾ I min Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621. I, 180—3. 201—3 og II, 240—50 har jeg fremstillet de to nævnte ældste danske Bibeludgavers Historie.

²⁾ Se Tillæget, Nr. 1.

de ikke havde fundet Bistand hos en Mand ved Universitetet, der mere end een Gang viste, at han var istand til at drage hele Læsset og at sætte sin Krig igjennem trods alle Professorers og Bispers forenede Modstand, og det var D. Hans Povlsen Resen, en Mand, der var i Besiddelse af en uhyre Lærdom, en udholdende Flid og energisk Vilje. Det var rimeligvis ham og ham alene, der havde sat Spørgsmaalet om Bibelrevisionen i Gang, og det blev ogsaa ham alene, paa hvem Arbejdet kom til at hvile, og det i en Udstrækning, som ikke oprindelig var paatænkt. Han behøvede ikke at frygte for Beskyldninger for Kalvinisme, thi alle vidste, at han var om muligt mere »luthersk«, end Luther selv havde været. Han gik da i Kompagni med Forlæggerne om Værket og fik saa udvirket en kongelig Befaling af 25de Oktober 1604, hvorved hele »Korrekturen« blev overladt til ham, kun skulde han forelægge Universitetet sine Rettelser til Overvejelse, inden Værket blev trykt¹).

Efterat Resen saaledes havde faaet Sagen i sine Hænder, gik det rask fra Haanden. Han var en Mand, der kunde og vilde arbejde. Men en blot Revision kunde han ikke nøjes med, en hel ny Oversættelse maatte til for at tilfredsstille hans Sands for sproglig Korrekthed. Kun Skade, at denne grundlærde Mand var lige saa slet dansk Stilist som lærd Sprogfortolker. Thi Følgen var, at han i sin Stræben efter slavisk at gjengive Grundtexten mangan Gang blev ganske uforstaaelig. »Havde Resen«, siger Prof. Mehren, »været i Besiddelse af en lignende Magt over det danske Sprog, som han paa sin Tid var udmærket ved Lærdom, vilde uden Tvivl dette Arbejde ved den langt større Nøjagtighed, hvormed det holder sig til Grundtexten, meget snart have fortrængt den ældre lutherske Oversættelse, der uagtet det danske Sprogs Skjønhed og Kraft, dog lider af utallige Vilkaarligheder i Behandlingen af den hebraiske Text. Dette var desværre ikke Tilfældet, idet den Resenske

¹) Brevet er trykt hos P. W. Becker anf. Skr. S. 15—16.

Opfattelse tabte ved Sprogets Uklarhed og Mangelfuldhed, hvad den havde vundet ved en større Paalidelighed og Nøjagtighed¹⁾). Da Oversættelsen intet maatte indeholde, uden hvad Grundtexten ordret havde, og der dog hist og her maatte indskydes Mellemord, at det hele ikke skulde blive uforstaaeligt i det fra det hebraiske i Bygningen saa forskellige danske Sprog, saa indsatte Resen saadanne Mellemord i Klammer, og derfra stamme disse mange Hager især i det Gl. Test., som indtil den nyeste Tid vistnok have været en uløst Gaade for manges en ulærd Bibellæser. — Men vi skulle lidt nærmere følge Værket i dets fremskridende Gang.

Allerede den 3die November 1604 forelagde Resen den første Prøve af sin ny Oversættelse i Konsistorium. Han begyndte med det Ny Test., og Prøven synes at have vundet almindeligt Bifald blandt Professorerne²⁾. Den Hurtighed, hvormed Værket skred frem, tyder ikke blot paa, at Resen har haft betydelige Forarbejder liggende, men ogsaa at de andre Professorer saa at sige ingen Indvendinger have gjort mod hans stærke Afgivelser fra den reviderede danske Bibeltext. I det følgende Aar kunde Resen da allerede forelægge Kongen det Ny Test. trykt, med Texten for første Gang afdelt i numererede Vers. Da

¹⁾ Scharling og Engelstoft, *Nyt theol. Tidsskr.* IX, 75.

²⁾ Herom synes ikke blot *Acta Consistorii* at vidne, men ogsaa Ytringer i et samtidigt Brev fra en af Professorerne, der ellers ikke var af dem, der stod Resen nærmest. Den 10 Novbr. 1604 skrev M. Joh. Stephanus nemlig bl. a. til Hr. Theophilus Sadolin, Præst i Aastrup paa Falster: »Hoc te scire forsitan juvabit, quod biblia nostra Danica, quorum translatio multis in locis ab Hebraica Vet. et Græca N. Testamenti veritate plurimum discrepat, ex regio ad universitatem mandato de novo sint emendanda, instituta collatione cum ipsis fontibus, quam id fieri potest diligentissime. Et factum est jam initium, quod Deus opt. max. faustum et felix, nobisque ac patriæ nostræ et tandem posteritati utile et salutare esse velit. Excudentur autem forma et typis minutioribus, ut commodius tractari queant, redditæ insuper versuum distinctione, quamquam non unius aut alterius anni labor esse videatur« (*Kallske Saml.* 512. 4).

Prøven vandt Bifald, fik han og hans tvende Medredere af Bibelværket den 19de September 1605 et nyt Tiaarsprivilegium paa Udgivelsen af den danske Bibel, idet det tidligere Privilegium for Aalborg og Swabe af 7de Sept. 1603 blev kasseret ¹⁾).

Nu var da altsaa en god Begyndelse gjort, men Resen var ikke af dem, der blev staaende paa Halvvejen. To Dage efter at det ovennævnte Privilegium var udstedt, protesterede han i Konsistorium mod den Langsomhed, Professorerne viste i det dem paalagte Gjennemsyn af hans Oversættelse, og indskjærpede, at naar Værket ikke skred rask nok frem, da var Skylden ikke hans. Han opnaaede da, at i April 1606 vare de fem Mosebøger færdigtrykte ²⁾), og i November samme Aar var hele Bibelen gennemgaaet og Revisionen fra Professorernes Side tilendebragt ³⁾). Trykningen stod nu kun tilbage, og den blev fuldendt S. Hans Dag i det følgende Aar (1607). Det Gl. Test. findes delt i tre Parter, hver med eget Titelblad og egen Fortale, dog med fortløbende Pagation (505 Sider). Det Ny Test. har ogsaa eget Titelblad og Fortale, men særskilt Pagation ⁴⁾). i nogle Exemplarer findes Billeder, i andre ingen. Skriftet er stor i Oktavformat, med to Spalter paa Siden, og har følgende Titel:

BIBLIA, Paa Danske, Det er, Den gantske hellige schriftis Bøgger igennem seete med fljyd effter den Ebræiske oe Grækiske text etc. det negste mueligt vaar, Oc effter som de paa andre atskillige Tungemaal vaare best vdsatte. Effter vor allernaadigste Herris K. Christian den IIII. Christelig

¹⁾ Det ny Privilegium er meddelt i Tillæget.

²⁾ En særskilt Udgave udkom i 12mo (hvoraf Satsen dog uforandret er benyttet i den endelige Udgave af Bibelen) under Titel: De Fem Mose Bøgger paa Danske, Igiennem seete med fljyd. Cum gratia et Privilegio S. R. Christiani IIII. I Kiøbenhaffn 1606. (Paa sidste Side) Prentet i Kiøbenhaffn, ved Niels Michelssøn hos Joh. Alb. Oc fuldendt 19 Aprilis, Aar 1606.

³⁾ Acta Consistorii (se Tillæget).

⁴⁾ »Fortalen» til 1ste Part af Gl. Test. er meddelt som Tillæg.

Befalning. Prentede i Kiøbinghaffn, Aar 1607. Med H. K. M. synderlig Privilegio.

Paa det bageste Blad i Bogen læses:

Prentet i Kiøbenhaffn, ved Niels Michelsøn, Oc fuldendet til S. Johan. Bapt. dag, Aar 1607. Med Kong. Maiest. vor allernaadigste Herris Christian IV. synderlige Priuilegio, at intet her aff, aff andre, i nogen maade skal efftertryckis, eller anden steds fra indføris i disse Lande oc Riger i x Aar efter samme dag, vnder alvorlig straff, etc. [Paa Foden] Anno M. DC. VII.

Det har vistnok været med en stolt Følelse, at Resen sendte Exemplarer af Værket om til sine Venner¹⁾; thi det var unegtelig et betydeligt Resultat, han ved sin Flid og Lærdom havde opnaaet, og Værkets Mangler havde han neppe nogen Anelse om. Det var dog andre, der fandt saadanne Mangler, om ikke just af den Art, som vi nu mest opholde os over i Resens Bibel. Det var den strids-syge Professor i Hebraisk ved Universitetet, M. Iver Stub, der var saa ubesindig at indlade sig i Kamp med en ham langt overlegen Modstander. I en Disputats, Stub udgav i December 1608, tog han nemlig et Par Kapitler af Job for sig og kriticerede heri Resens Oversættelse, idet han selv meddelte en anden, som han mente var bedre²⁾. Men det blev ham en dyr Kritik. Resen var nemlig ikke sen til at optage den tilkastede Handske, og da han var saa heldig at kunde overbevise sin Modstander om Overtrædelse af Censuranordningen og om Calvinisme, saa var det let nok at forudse, at Stub maatte være glad ved at slippe med Embedsfortabelse. Hvad Bibeloversættelsen særlig an-

¹⁾ Man har et Brev (dat. 5 Maj 1607) fra den bekjendte Hieronymus Justesen Ranch i Viborg, hvori han omtaler, at Resen havde foræret hans Hustru et Exemplar af sit Ny Test., og fortæller, at hun flittig læste deri. Han spørger, om Resten af Bibelen var udkommen, da hun længtes efter den, og han gjerne vilde købe den til hende.

²⁾ I Tillæget her neden for har jeg meddelt en Prøve af begge Oversættelser.

gaar — thi, som oven for er antydet, blive andre Spørgsmaal inddragne i Sagen, som ikke her vedkomme os — da gjorde Resen den grundede Indvending mod Stubs Kritik, at dengang det af Kongen var paalagt Professorerne at gennemgaa hans Oversættelse, og da enhver uden Fornærmelse kunde komme med sine Indvendinger, da var Stub udebleven, men nu bag efter, da det var for silde, kom han med sine Forbedringer. Smaaligt var det derimod af Resen at inhærere, at Stub ved sit Forsøg paa en anden Oversættelse havde handlet mod det Privilegium imod Eftertryk af Bibelen, der var givet Forlæggere. Thi Privilegiet var aabenbar givet i en ganske anden Mening. Men hvorom alting er, saa blev dog Resultatet, at Resens Bibel indtil videre blev et *Noli me tangere*¹⁾.

Maatte end altsaa enhver offentlig Kritik af dette Værk tie, saa udvikledes dog ligefuldt i Tidens Løb den almindelige Dom, at Oversættelsen var altfor lærd til at egne sig til Kirkebrug, hvortil Resen havde søgt at faa den indført²⁾, og han maatte selv opleve, ja endog give sit Samtykke til, at hans Bibeloversættelse blev skudt tilside for den gamle Oversættelse, ved hvilken han havde fundet saa store Mangler. Herom skal jeg i det følgende berette, idet jeg dog kun giver en sammentrængt og kortfattet Fremstilling af Forhandlingerne, henvisende dem, der ønske at gaa dybere

¹⁾ Angaaende Sagen mellem Stub og Resen kan navnlig henvises til Pontoppidans *Ann. eccl. Dan.* III, 584-92. Originalexemplaret af Dommen gjemmes i Gehejmearkivet, Danske Saml. 604, Nr. 49. Nogle hidtil utrykte Bidrag til denne Strids Historie har jeg meddelt i Tillæget.

²⁾ Paa Roskilde Landemøde (Synod. Johan.) 1617 fremsatte Resen følgende Monitum: »Ut in Ecclesiis Biblia Danica impressa Imo sub pientissimo Rege C. 3 Ao 1551 (!); 2do Majora laudatissimæ memoriæ Friederici 2di Ao 1588 et 1589; 3tio Minora serenissimi C. 4. An 1607 serventur propter collationem et observationes ex singulis necessarias, et propterea antiqva illa et nunc forte abalienata exemplaria restituantur, de quo solliciti sint cum Pastoribus Præpositi». Paa Efteraarslandemødet (Syn. Dion.) samme Aar blev atter indskjærpet: »At de 3 danske Bibeler skulle findes i alle Kirker juxta admonitionem in proxima synodo».

ind paa Sagen, til de vedføjede Aktstykker, der indeholde rigelige Oplysninger om Bibelværkets Historie i Christian IV's Tid.

(Fortsættes.)

Tillæg.

1.

Uddrag af Christian IV's Privilegium for M. Hans Aalborg og Nicolaus Suabe paa Trykning af Bibelen.

Vi Christian IV. g. a. v., at eftersom os elsk. M. Hans Aalborg, Bogfører her udi vor Kiøbsted Kjøbenhavn, og Nicolaus Suabe, vor Møntmester, underdanigst for os have ladet berette, hvorledes de ere tilsinds at ville lade udgaa, trykke og prente vor danske Bibel udi en liden Format og stor Octav, hvilken de formoder at skulle komme Rigernes Undersaatter og sønderlig dennem, som ikke have udi Evne og Formue at købe sig den store Bibel in Folio, til Gavn og Bedste, dersom det med vor naadigste Bevilling og Tilladelse ske maatte, og det med vort aabne Brev maa forekommes, at hvis de for saadan deres Umag og godvillig Bekostning kunde have sig til Vederlægning at fortrøste, ikke skulde af andre med ringere Besværing og mindre Umage dennem betages og fravendes, saa og dennem naadigst privilegere med vor Benaadning, at den dennem imod deres Vilje i nogle Aar ikke maatte eftertrykkes . . . da have vi naad. bevilliget, at for^{ne} M. Hans Aalborg og Nicolaus Suabe maa lade prente for^{ne} Bibel her udi for^{ne} vor Kjøbsted Kjøbenhavn, dog at de derpaa skal anvende muligste Flid, at den med Vindskibelighed og vel correct maa udgaa og blive prentet. Og paa det de igjen kan komme til nogen Opretning for hvis Bekostning de derpaa anvendendes vorder, have vi af vor sønderlig Gunst og Naade bevilget, . . . at ingen mod deres Vilje maa samme Bibel udi for^{ne} Format lade eftertrykke eller andensteds trykt her udi Riget til Kjøbs at indføre udi ti samfælde Aar efter dette vort Brevs Datum regnendes . . . Hafniæ 7 Septembris Anno 1603.

Sjælandske Registre Nr. 14, Fol. 412—3. I Randen er skrevet: Dette Brev blev casset, og udgik et nyt Privilegium d. 19 Sept. 1605.

2.

Kongebrev til Universitetets Rektor om Revision af den ny Bibeludgave.

Christian thend Fierde, med Gudtzt Naade Danmarckis,
Norgis, Wendis och Gottis Konningh.

Wor sønderligh gunst thilforrn, wiider att effthersom wij nogen thiid siidenn forledenn wor och Riigens Indbyggere, som icke erre wiid den formue, att the kunde kïebe och thilhandle sigh thend Dansche Bibell in folio, thill gafnn och beste naadigst hassue beuillgitt Os Elsk. M. Hans Aalborg, bogferer der wdj wor Kïebsted Kïopenhaffnn, och Nicolao Schawbe (!), wor Mynthemester, wdj en liiden format, paa theres egenn omkostningh, paa thryck att mue lade wdga woris Dansche Bibell, paa det de, som wiid ringe formussue erre, och kunde thill beuegis och affsted komme sigh Bibelenn att thilforhandle. Och efftherdj wij komme wdj forfaringh, att wdj den siidste in folio wdgangne Dansche Bibell endnu schall findis store och mange Errata och forseelser, saa och paa det thend nu en gang for alle maa met fliid sine erroribus och correct wdkomme: Bede wij Eder och wille, attj allffuorligenn forreholder nogle ex professoribus der wdj Vniuersitetet, som ther thill thienlige ere och det giere kunde, att de sig med største fliid lader were ahnliggende, samme Arbeid efflher handenn att reuidere, corrigere och offuersehe, saa att den med mueligste fliid, correct och wdenn alld willdfarelse maa wdj prent wdkomme. Dermed schier wor willge och allffuorligh befallinng. Befalendis Eder Gud. Schreffuitt paa wort Slott Koldinghus, denn 24 Nouembris A^o 1603.

Vnder wortt Signett.

Christian.

Udskrift: Os Elsk. Hederligh och Høiglerdt Mand D. Claudio Theophilo, Rectori wdj Vniuersitetet wdj wor Kïebsted Kïopenhaffn.

Original i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 190.

3.

Forhandlinger i Universitetets Konsistorium angaaende Bibelrevisionen 1603—7¹).

¹) Den største Del af disse Forhandlinger har tidligere været trykt hos Becker; men da flere Steder hos ham ere læste fejl, har jeg anset

1603.

3. Decembris. Magnif. Dn. Rector indlagde ett konge breff, som bleff læst in præsentia Professorum, och vor schreffuit til Magnificum, att biblen motte tryckis in minore forma paa M. Hans Aalborgs och Niclas Myntemesters bekostning, att den motte sellis med mindre bekostning almuen til beste. och at de errata, som mange ere vdi den store bibel, motte flittige revideris och corrigeris, och at nogle af Professoribus skulle der til forordnis.

1604.

1. Februarii. Item fremlagde Rector Kongens breff tiill Universitetitt, huilcket M. Hans Aalborrich hafde forhuert och Mønttemesteren: om bibelen at reuidere och corrigere udy liden format in 4to paa Danske: och gaffuit fore, huad besuerlighed och fare der uar hoss, sønderliig apud indoctos, qui dicerent ea versione, Professores Caluini sectatores. Turpe autem foret tantos errores tolerari in Danica versione, sine emendatione.

Vocati venerunt in Consistorium Curatores Bibliorum, M. Alburgius et Monetarius, quibus etiam exposuerunt molem negotij, quærentibus de tempore, quando posset adimpleri. Conclusum: Siquidem res non careret periculo, et diuturno opus esset tempore ad huius perfectionem secundum tenorem in literis Regiis propositum (att de med største flid, sublatis omnibus erroribus och effther handen dette skulle prestere). Judicarunt negotium differendum in aduentum Magnifici Dni Cancellarij Christierni Frisij:

Ut etiam secundum Ordinationem postquam conuenissent Magnificum Dn. Cancellarium, ut iudicium eius deberet referri ad Episcopos Daniæ et Norvegiæ: ne solis Professoribus onus aut periculum eius rei incumberet.

12. Septembris. Actum est om Bibelen mandato Cancellarij. Receperunt omnes professores, se satis facturos illius voluntati; sed nihil posse concludere, nisi adesset Episcopus, om hand hafde noget at sige der y secundum Ordinationem. — M. Jonas begierede Epist. Pauli.

17. Octobris. Actum de Novo Test. corrigendo. Respondit Resenius fraa Domino Magnifico Cancellario, att dett skulle noch

en samlet Meddelelse af hvad Konsistoriets Akter indeholde om denne Sag, for passende.

bie tiill widere besken. Oc bleff M. Johanni Alburgio saadant sag[t] uid Pedellen, oc att Aalborgius skulle selffuer tale med Mag^{oo} Cancellario.

26. Octobris. D. Resenius sagde sig att haffde verritt huos Mag^m Dominum Cancellarium, som talde om Versione Bibliorum, oc att Kong. Matt. vilde vide der om. Resenius bleff kalt paa Slottit die aliquo, Rege impedito. Heri autem solum Regem quævisisse a Resenio, qui rursus comparuit in arce: an ista versio necessaria esset, siquidem particularia ista nihil derogarent fidei articulis. Majestati Regiæ proposuit D. Resenius multa omissa, alia inversa, alia male reddita, quæ tolerari non poterant. Et quod differrent Theologi, hanc fuisse causam, ne nova versio ipsos insimularet Calvinismi apud imperitos. Respondit rex: det har inttett paa sig. Differrent tamen indtiill videre beskedenn.

31. Octobris. Resenius proponerede om Kongens willie at edere bibelen, at D. Resenius, Alburgius oc Swab skulle giorre bekostningen. Resenius skulle den corrigere, som hand uille forsuare. Mens att Universitetet eller Professores skulle den i giennem see, førend den bleff trøchtt. Der paa bleff Kongens breff læst, nu nylig hoc mense etc. skreffuitt. Oc professores receperunt, se conventuros primo Saturni, hora 8 A. M. cognituri de Test. novo etc.

3. Novembris. In nomine Jesu Christi inchoata est Novi Testamenti nova revisio et versio commodior in lingvam Danicam. Q. F. F. S. (o: Quod felix faustumque sit).

Continuatio Novi Testamenti P. M. hora 1.

7. Novembris. Continuatio Novi Testamenti, P. M. hora 1. Aderant Rector (o: M. Iver Stub), Resenius, D. Gellius, M. Stephanus, M. Cunradus, M. Christiernus.

1605.

21. Septembris. D. Resenius protesterede, at Revisio Bibliorum bleff forømmitt, dog icke for sin skyldtt.

1606.

Novembris. Finita est circa hæc tempora Lectio Biblica in Novembri.

4.

D. Hans Reisen, M. Hans Aalborg och Nicolaus Svab, Mønttemester, finge Bevilling at lade trække den Danske

*Bibel, och derhoes finge Frihed den herefter vdi 10 Aar
icke at skulle efter treckis.*

Christianus IV.

Giøre alle witterligt, at efftersom wii naadigst haffuer befalit Os Elsk. D. Hans Reisen, Professor vdi Vniuersitetit vdi wor Kiøbsted Kiøbenhaffn, M. Hans Olborig og Nicolaus Swab, wor Møntemester, Bibelen paa Danske at opligge och paa ny at prendte lade, som dog thillforn med største flid skal igiennem sies och corrigeris effter den rette Hebraiske och Græske text och orden, saa megit mueligt er, och distingueris med Capitell och Vers, som det seg bør, effter den Probe, som de os allerede vnderdanigst haffuer ladet wise och thillstille. Huilket wii ochsaa haffuer befalit Os Elsk. Hederlig och høilerde mend, menige Professorerne i wort Academi hersammesteds, fliteligen at offuerweige och fordre, Gud thill ære och woris Rigers Vnder-sotte thill gaffn och beste. Och de¹⁾ nu vnderdanigst for Os berette, att de dennem haffuer foretaget at lade prendte de brugeligste Bøger der aff, icke alleniste vdi stor Octavo i den hele Bog, men ochsaa thillige i sehr i en anden liden format i Decimo-octavo, den menige Mand thill beste, thill huilcke beggi deris faaretagne arbet at fuldende will høre god tid, stor møde och megen bekostning, och derfor er wort Privilegium vnderdanigst begerendes. Thaa haffue wii aff wor synderlig gunst och Naade naadigst vndt och bewilget, och nu met dette wort obne breff vnde och bewilge, att de for^{de} Arbed och beggi formater, och som før er rørdt, mue och skulle met største flid, och det forderligst mueligt er, lade forferdige, och at ingen vden de samptligen eller deres Arfuinge for^{de} gandske Biblia eller nogen deell eller stække deraf sehrdelis, lidet eller megit, i wore Riger och lande enthen skall prendte eller prendte lade, eller och, om det andenstedz bliffuer prendtet, nogenstedz hiid indføre i 10 sambfelde Aar effter dette for^{de} Arbeed aldelis er fuldferdiget och affryckt. Thi forbiude wi alle, ehuo de helst ere eller were kunde, dennem derudi at forhindre eller noget foretage met obenbarlig eller hemmelig tryck eller kiøb, emoad thette wort Privilegium, i

¹⁾ Det maa være Resen & Consortes — og ikke Universitetets Professorer.

nogen maade. Hues nogen fordrister sig saadant at giøre, skall hand icke allenist alffuorligen derfor straffis aff os, som weed-bør, medens ochsaa, om hand sig saadant foretager, som for berørdt er, strax haffue forbrut hues bøger hand vdi saa maade haffuer met att fare, eller och hannem kand offuerbeuisis att haffue afhendt, och strax at andtworde fra sig dennem eller deres werdt, huilcke skulle were forfaldne, halffdelen thill Os och halffdelen thill dennem, som for^{de} Biblia effter denne wor naadigst bewilling och frihed nu opligge, som forberørt er. Actum Hafniæ 19. Septembris Anno 1605.

Sjælandske Registre Nr. 15, Fol. 48—49.

5.

*„Fortale“ til „første Part“ af D. Hans Povlsen Resens
Bibelothersættelse 1607.*

O Æuige Almectige Gud oc allerkieriste Fader, Jeg dit fat-tige Barn vilde nu saa gierne komme i tale met din Guddom-melige Majestet, oc derfor beder ieg dig med all ydmyghed, at du formedelst din Søn Jesum Christum, vor HÈrre oc Broder ved den HelligAand, vilt opliuse min Forstand, optende mit Hierte, oplade mine Læber, for dit allerbhelligste Naffns skyld, Amen.

Saaledis skal en huer ideligen oc inderligen bede, som vil læse Biblia, det er disse hellige effterfølgende Hiertens lidlle Bøgger, dem ret at forstaa, til Guds ære oc sin salighed. Thi de ere icke som andre Bøgger, der ere stiledede oc screffne effter menni-skelig fornuft oc vilie, oc derfor kunde forstaaes ved siælens fornuftige skarpsindighed, end ocsaa aff dennem, som icke ere omvende til Gud oc fornyede aff hans synderlige naade, ved JEsu Christi Aand, men de hellige Guds menneske, som bleffue drefne der til aff den hellig Aand, haffue fattet, talet oc screfuet dette, saa wi det skulde først vide, at ingen Prophetie, eller Guddom-melige himmeliske lærdom, i scriften, maa dragis til nogens egen vdleggelse eller opløsning, som vilde mene sig det aff sig self at kunde raade oc forstaa, oc at ingen kand ret høre eller begribe Guds Ord, vden hand er aff Gud, oc hans ny Creature ved den hellig Aand wdi Jesu Christo vor HÈrre. Huorfore det er fornøden, at alle de som ville vel befatte, forstaa oc haffue HÈrrens rette sind oc mening, i denne herlige oc hellige scrift, som er

fast yppermere oc dyrbarer end al verdens Klenode, skulle vden moduillig gienstridighed lade sig ret omvende aff Gud fra det onde, oc saa aff inderste Hierte bede om den helligAand ved Jesum Christum, oc formedelst hannem i saa made bliffue aandelige, voxte til oc forfremmes som sande Guds børn, dag effter dag, oc saaledis ret forstaa, jo mere oc mere, Guds aandelige Ord, i sin sande mening oc krafft, til deris siæles daglige forbedring vdi Guds fryct oc euig salighed, huor til det endeligen giffuitt oc screffuit er. Der paa haffue wi Exemple, vdi Mose, Daud, alle Propheter oc Apostle, de hellige Fædre, oc alle dem som haffue været lærde til Guds rige, oc saaledis frembaret det ny oc gamle aff deris liggendefæ. Oc wi vide, at Jesu Christi Fader vil endnu visseligen giffue alle dem den hellig Aand, som icke imodstaa hannem, men i saa maade bede der om retteligen, oc der hoss ideligen oc fliteligen læse eller høre, oc hierteligen betracte hans hellige Ord. Huortil den samme naadige Gud giffue oss alle sin gode Aand, som kand føre oss paa den rette Vey, til den visse sandhed oc varactige Liff, i sin Søn Jesu Christo vor HErre, Amen.

6.

Kongelig Befaling til Universitetets Rektor om at forbyde M. Iver Stub at disputere de af ham udgivne Theses og at holde Forelæsninger.

Christiann denn fierde medt Guds Naade Dannmarckis, Norgis, Wenndis och Gottis Konningh.

Wor synnderligh gunst thilforrn. Wider, efftersom Wij aff den Theologische Facultetz derudj wór Vniversiteet [i] Kiøbenhaffnn des wnderdanigst relation, saa wel som aff Os Elschelige M. Ivari Stubbæi, hebrææ lingvæ professoris dersammestdz, hans schriffuelse, naadigst komme vdi forfaring, huad Misforstand imellem for^{ne} Theologische Facultet och hannem sigh begiffuer, formedelst nogle Theologische theses, hand wdi Decembri Maanitt sidst forledenn aff Jobi baagh haffuer ladit trycke och publicere. Da bede Wij Eder och wille, attj (effter sliigh leilighedtt) forbiuder for^{ne} M. Ivaro samme for^{ne} theses at disputere, saa wel som och publice hereffter adt læse, indtil woris widere Ahnordningh derom bliffuer giortt och berammit. Dermedt schier wor

wilge. Befahlendes Eder Gud. Schreffuitt paa wortt Slaatt Schanderborgh, den 12. Januarij Anno 1609.

Vnder wortt zignett.

Christian.

Udskrift: Os Elschelige Hederligh och Heilerdt Mand, D. Peder Winstrup, Rectori vdj woris Vniuersitet Kiøbenhaffnn.

Original i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 184. Vedlagt er en Skrivelse fra Kansler Chr. Frits til Biskop Vinstrup (dateret Skanderborg 14 Januar 1609), hvori han siger, at han hermed sender det ovenanførte Kongebrev. Hertil føjes: »Och er hans Mtt. icke wel tilfredz medt, att forne M. Iffuer Stub saadanne theses (som til Misforstand och vrolighedt kunde gliffue Aarsage) haffuer publicerit. Dogh, huad widere der wed schall schie, will Jegh lade Eder forstaa, naar Gud vil Jegh til Eder igien kommendis worder«.

7.

Uddrag af Konsistoriets Forhandlinger vedkommende Sagen mod M. Iver Stub, 1608—9.

18. Decembris 1608.

Conventui interfuerunt Magnificus Dn. Rector [Biskop Dr. Peder Vinstrup], Reverendus D. D. Johannes Resenius, D. D. Cunradus Aslacus, D. D. Thomas Finckius, D. D. Gellius Sascerides, M. Ivarus Stubbæus, M. Christianus Johannis, M. Johannes Alanus, M. Christianus Longomontanus. [Notarius M. Vulfgangus Rhu-mannus].

Magn. Dn. Rector indicavit in disputatione tertia ex Lib. Job M. Ivori Stubbæi multa contineri, quæ ante disputationem prius essent ventilanda. Illud autem negotii commisit Reverendo et Clarissimo Viro D. D. Johanni Resenio.

Reverendus et Clarissimus Dn. D. Johannes Resenius totum negotium ad tria Capita retulit, quorum I. erat: Læsam ab eo esse foundationem regiam. II. Theses videri continere fundamenta blasphemæ reprobationis Calvinisticæ. Tertium: Non necessario ab eo vellicatam esse postremam Danicam Bibliorum versionem.

I. Læsam esse foundationem Regiam probavit: quod novum quid suscepisset, et contempsisset mandatum foundationis Regiæ, quod est, ut Decano monstrentur disputationes Theologicæ, antequam prælo subjiciantur, neque ipsum ratione professionis suæ ullum habere privilegium.

II. Illum non tantum in prima sed in hac quoque disputatione refricasse fundamenta omnia blasphemæ reprobationis Calvinisticæ, probavit ex titulo et thesibus nonnullis hoc modo: 1°. Quod phrasin falsam et suspectam poneret: Deum semper juste affligere homines, etsi non semper propter peccata affligat. 2°. Falsum etiam doceret: Præmia piorum et poenas impiorum in hoc mundo hominum respectu contingentia esse. Idque proluxa oratione prosecutus fuit. 3°. Quod tractaret de Voluntate Dei arcana et non revelata, cum voluntas Dei revelata tantum esset investiganda. Nam si occultum est Euangelium, iis, qui pereunt, occultum esse. 4°. Quod voluntatem absolutam Dei legem poneret, non charitatem et bonitatem. Deus enim est sibi lex ut charitas et bonitas.

M. Iffuer sagde, handt ville vere hannem voxen noch. D. Doctor Resenius suarede, hand ville ombstøde hans Fundament.

III. M. Ivarum non necessario sed odiose attigisse Versionem Danicam Bibliorum, probavit: 1. Quod non ratione officii sed ex affectu proprio hoc fecisset: Et protestabatur, se ex mandato duplici Regiæ Majestatis, & non nisi communicata re cum dominis collegis, hoc suscepisse. 2. Quod odiose et in contemptum, et quidem contra privilegium Serenissimæ Regiæ Majestatis editionem duorum Capitulorum publici juris fecisset, et impie propinasset rudi plebeculæ editionem deridendam.

Responsio M. Ivari Stubbæi.

Ad primum caput: 1. Professore Hebrææ Lingvæ nullum fuisse in Professione Philosophica, cum lex ista in fundatione ferretur. 2. Se Reverendo D. D. Georgio Dibvadio unam exhibuisse disputationem, in qua ex ambitione multa delevit, nec se dubitare, quin idem spiritus insolentiæ, qui olim in doctore Georgio fuit, etiamnum in Theologis esset.

Ad 2dum caput respondit. Veritatem Dei esse, quam professus fuit Calvinus, quantum ipse eum legisset, & se tantum eum probare in iis, quæ conformia Verbo Dei sunt: Agnoscere enim Lutherum et Calvinum pro hominibus, qui errare potuerunt, nec putare dominum Doctorem Resenium errores istos in Calvino monstrare posse, sed objectiones propositas esse calumniosas.

Ad tertium caput respondit: Se non contra privilegium regium editione istorum duorum capitulum peccasse, sed ex officio omnia egisse, ut juvenus rectius in Lingua Hebræa erudiretur.

Et addidit: Si scriptis esset utrinque agendum, se effecturum, ut D. D. Resenium suorum verborum puderet. Et post breve intervallum subiecit, se hoc effecturum, si posset habere mutuas responsionis vices.

Reverendus D. Doctor Resenius ajebat, se rem ad Illustrem & Magnificum Cancellarium delaturum, et Magnificum Dn. Rectorem rogabat, ut prospiceret, quid interim facto opus esset.

M. Ivarus respondit, se etiam velle suam causam ad Illustrem et Magnificum Dn. Cancellarium perscribere, et ejus judicio acquiescere.

Quæsitum deinde fuit, utrum Theses publice essent disputandæ?

D. D. Cunradus Aslacus consultum fore judicavit, ut Theses censuræ subjicerentur, et denuo prælo mandarentur. Paradoxon enim esse, quod in Thesibus ponitur: Deum affligere juste, quamvis non semper propter peccata; neque theses debere esse ambiguas. Deinde rescindenda esse capita editionis Danicæ. Quæ omnia negavit M. Ivarus.

D. D. Thomas Finchius respondit, se de ignota causa non posse judicare, quod theses nondum vidisset.

Concludebatur tandem: Disputationem debere differri, donec, communicata re cum Illustri et Magn. Dn. Cancellario, constaret, quid facto opus esset.

9. Junii 1609.

Ad mandatum Serenissimæ Regiæ Majestatis institutus fuit conventus, præsentibus Magnifico Dn. Rectore, D. Johanne Resenio, D. Cunrado Aslaco, D. Thomas Finckio, M. Ivaro Stubbæo, M. Christiano Johannis, M. Johanne Alano, M. Christiano Longomontano. [Notario M. Vulfango Rhumanno].

M. Ivarus, exhibito libello, petiit sibi prorogari tempus respondendi ad ea, quæ in prima actione reverendi D. D. Resenii continentur. Se enim in tanta temporis angustia ad tam gravem controversiam respondere non posse.

17. Junii 1609.

Frequenti Senatu Academico, recitata est actio Reverendi et Clarissimi Viri Doctoris Johannis Resenii contra M. Ivarum hebrææ lingvæ professorem. Ac eodem tempore audita est ab altera parte M. Ivari responsio scripto exhibita. Quibus cognitis et in utramque partem ventilatis, a Magn. Dn. Rectore [D. Gellio

Saceride] jussus est Senatus Academicus de duobus tantum hujus actionis capitibus sententiam ferre: nempe de thesibus M. Ivari Decano ante earum impressionem non exhibitis, et de vernacula duorum capitum Jobi versione, thesibus affixa.

De hac re primus omnium est protestatus Reverendus Dn. Episcopus, Doct. Petrus Vinstrupius, M. Ivarum non esse extra culpam in hoc negotio de thesibus non exhibitis, cum videretur foundationem violasse, et ex proæresi hoc fecisse, et alterum læsisse. Alterum punctum quod attinet, similiter censuit M. Ivarum in regium diploma deliquisse, Doctori Johanni Resenio et reliquis, qui sumptus fecerunt, indultum.

D. D. Cunradus Aslacus idem censuit, videlicet primum pecasse M. Ivarum in foundationem regiam, spernendo judicium facultatis theologicæ et admiscendo ea, quæ cum Orthodoxis ecclesiis nostris pugnare viderentur. Deinde quod videretur M. Ivarus non necessario vellicasse vulgatam versionem Danicam, cum et hoc pugnat cum literis Sereniss. R. M. Doctori Johanni Resenio et M. Johanni Alburgio datis.

D. D. Thomas Finckius etiam censuit, M. Ivarum deliquisse in foundationem Regiam, non exhibendo theses suas Decano, sed interim alios reperiri in simili errore. 2do, sine dubio etiam impegisse in diploma regium edendo particulam istam biblicorum contra voluntatem et mentem eorum, quibus erat hoc a Sereniss. R. M. commissum, ut biblia ederent.

Dn. Decanus M. Christianus Joh. Ripensis protestatus est, M. Ivarum in eo deliquisse, quod theses Decano facultatis philosophicæ legendas non exhibuerit juxta foundationem regiam. 2do, quod in thesibus duo capita ista ex Jobo danice imprimi curavit contra voluntatem eorum, quibus concessum erat privilegium regium.

M. Johannes Alanus dixit, errasse M. Ivarum contra foundationem regiam, quod non monstravit Decano suo theses suas. 2do, egisse contra literas regias, quæ inhibent aliam ullam editionem particularem vel universalem, quam illam in 8. et antea a Doctore Resenio et theologis correctam, præcipue admonitus a theologica facultate.

M. Christiani Longomontani eadem sententia fuit: M. Ivarum utrobique deliquisse, primum in foundationem Regiam non exhibendo theses suas Decano facultatis philosophicæ: Deinde quoque

in diploma Regium Doctori Resenio et consortibus ejus indultum, de non edendis vel ullis particulis bibliorum danicorum, quæ recter edita sunt in 8. et emendata.

Tandem, quandoquidem lex foundationis est, ut Decano facultatis artium exhibeantur theses Magistrorum, antequam publicæ disquisitioni subjiciantur, non aliter statuit M. Vulfgangus, quam errasse eo nomine M. Ivarum. Ad secundum, quandoquidem Regia M. diplomate suo consulere voluisse videtur indemnitati illorum, qui labores in correctione bibliorum susceperant, in eos etiam deliquisse.

Postremum, collectis omnium censuris et judiciis, ea confirmavit Magn. Dn. Rector, qui se hæc, ut acta sunt, relaturum esse dixit ad Illustrem et Magn. Dn. Cancellarium. In eo autem omnes convenerunt, ut dicerent, se cupere atque exoptare, si medium aliquod inveniri posset, quo apud Sereniss. Regiam Majestatem ejusque Cancellarium M. Ivarus excusaretur: præsertim cum in responsione sua protestetur, se nescivisse, hac in parte foundationem Academiæ et regias literas se violaturum esse et culpam deprecari non resuset.

Postero die, facto conventu professorum, et jussis illis sententiam dicere, quid poenæ de commissis erroribus esset in M. Ivarum statuendum: Primus omnium hoc statuit Reverendus Dn. Episcopus: Magistrum Ivarum ob commissa delicta a coetu professorum excludendum esse usque ad gratiæ suæ recuperationem apud Sereniss. Regiam Majestatem.

D. D. Cunradus quoad primum de violatione foundationis sententiæ Reverendi Dn. Episcopi subscripsit. Ad secundum vero, quod versionem illam concernit, adjecit suum hoc non esse de ea re statuere, sed relinquendum id esse arbitrio Sereniss. Reg. M., quæ poenam violati diplomatis in literis promulgatis sibi reservavit.

D. D. Metznerus hanc attulit sententiam: Quia vigore foundationis Regiæ obstrictus fuit M. Ivarus theses suas Decano exhibere, et admonitus ea præstare refractarius recusavit, et sic deliquit primo in legem regiæ foundationis: Et quod gravius est, versionem bibliorum, sacræ regiæ Maj. autoritate roboratam et comprobata, sua versione publice corrigere conatus est, quod sane de facili in mente vulgi vitiosæ translationis opinionem in-

generare posset, ex quo deinde contemptus receptæ versionis promanaret: illa autem cum spectarent (quod Deus clementer avertat) ad turbandum regnum hoc florentissimum (siquidem pax et tranquillitas Religionis sit pax et tranquillitas Reipublicæ) ideo M. Ivarum suis rebus male consuluisse censeo, jureque meruisse, ut a consortio nostro removeatur: salva illi Regiæ Majestatis gratia, quam ut recuperet, eidem ex animo precor.

D. D. Thomas Finckius in theologorum sententiam descendit: M. Ivarum ob violationem foundationis ab hoc coetu aliquamdiu suspendi posse, nisi ea suspensio videri posset conjuncta cum detrimento studiosæ juventutis.

D. Decanus M. Christianus Joh. Ripensis sic pronuntiavit: Siquidem constat, M. Ivarum deliquisse contra foundationem Regiam, quod non monstravit theses suas Decano; deinde quod admonitus amice noluerit ex eis aliquid mutare aut eximere: Censeo eum fecisse contra mutuam fraternitatem et concordiam, ad quam colendam juramento obstricti sumus: ideoque ipsum hac ratione ab hoc coetu excludi debere, donec gratiam Ser. R. M. impetrarit. Editionem vero duorum capitum quod attinet, teneri eum poena, quam Regia Majestas in suis literis sibi reservavit.

M. Johannes Alanus in hunc modum subsecutus est: Ego idem sentio, quod censuerunt venerandi Domini Theologi, D. D. Metznerus, D. D. Finckius et D. Decanus: ut suspendatur M. Ivarus ad gratiam Regiæ Majestatis.

M. Christianus Longomontanus eodem modo censuit: M. Ivarum merito ob delicta satis nota ab officio suspendi debere, donec clementiam et gratiam Regiæ Majestatis impetrarit.

Postremo M. Vulfgangus statuit, M. Ivarum sine dubio peccasse: sed remittendum potius ad gratiam et clementiam Sereniss. Reg. Maj.^s quam cum eo ex summo juris rigore procedendum.

Hæc judicia Magn. Dn. Rector collegit, et collecta comprobavit.

7. Augusti 1609.

Conventui interfuerunt Illustris et Magn^{cus} Dn. Cancellarius, Magn. Dn. Rector, Reverend. Dn. Episcopus, D. D. Johan. Resenius, D. D. Cunradus, D. D. Metznerus, D. Decanus M. Christianus Joh. Ripensis, M. Ivarus Stubbæus, M. Joh. Erasmus, M. Christianus Longomontanus et M. Vulfgangus. [Notarius M. Hermannus Nicolai].

Recitavit M. Canutus Bieschius actionem Reverendi et Clarissimi viri Doctoris Johannis Resenii contra M. Ivarum, atque ad eam actionem M. Ivari responsionem scripto exhibitam. Ubi inter legendum explicavit D. D. Resenius loca, in quibus videretur M. Ivarus ipsum durius excipere, his formis:

Tu me falso insimulas.
 Hoc non est verum.
 Ut falso Resenius affirmat.
 Te contra conscientiam uti phrasi calumniatorum.
 Quibus prodis blasphemiam et calumniam.
 Ut videaris consentire cum Pelagio.
 Ergo contradictoria tua est falsa.
 Quomodo hoc soles rodere.
 Nisi plane cæcutias.
 Ut tu calumniaris.
 Ut merito horum verborum te pudere debeat.
 Hic erras Reseni.
 Uti tu somnias.
 Non citas Calvinum bona fide.
 Qui adeo Lutherum crepas etc.

Quæ eo graviora D. D. Resenio videbantur, quod ipse in sua actione M. Ivarum moderatius compellet, ac tantum dicat, collusionem videri fieri cum meretrice Babylonica etc., item videri contineri etc.

Cætera habet annotata ad marginem responsionis ipse Resenius, et continentur in chartulis, quas habet et recitavit ad verbum.

Tum inter alia M. Ivarus professus est, se sententiam Calvinii tueri velle de reprobatione et decreto absoluto.

Illustris et Magn. Dn. Cancellarius totam orationem et responsionem audivit, et jussit utrumque brevi responsum expectare.

Resenius quoque tradidit Cancellario actionem 2dam et tertiam de nova versione M. Ivari duorum capitum Jobi. Et referebat D. D. Cunradus, quod esset censura ipsius et aliorum aliquot de mandato Cancellarii, quoad utramque actionem: Nempe nihil contineri, quod esset necessario corrigendum in versione illa Resenii; sed in versione M. Ivari esse errata quamplurima.

9. Augusti 1609.

Post meridiem factus est conventus, cui interfuerunt Magn. Dn. Rector, D. D. Resenius, D. D. Metznerus, D. D. Finckius, D. Decanus, M. Ivarus, M. Joh. Erasmus, M. Christianus Longomontanus et M. Vulfangus.

Tum jussit Magn. Dn. Rector ex actis recitari summum actionis Doctoris Joh. Resenii contra M. Ivarum; in qua cum dicitur M. Ivarus impie propinasse rudi plebeculæ editionem istam duorum Capitum Jobi: ad id respondit M. Ivarus, ea in parte se nullius sibi impietatis conscium esse.

D. D. Resenius contra agebat, se non putare magnæ pietatis esse rudi plebeculæ sacra biblia deridenda propinare. Ad quod rursus M. Ivarus: se in gratiam studiosorum fecisse, quod fecerat, nulla habita ratione rudis plebeculæ, quæ potest scandalum accipere, etiamsi non detur.

Magn. Dn. Rector jussit, ut de reliquis etiam actionis articulis utrinque se explicarent. Verum respondit D. D. Resenius, se nullam velle actionem repetere, sed prioribus actis stare, nisi ejus rei novam accepisset a Ser. Reg. Maj. ejusque Cancellario commissionem, maxime cum eo tempore non adessent Theologi, quorum communem causam agebat.

Tum, cum vellet Magn. Dn. Rector pedellum emittere ad Reverendum Dn. Episcopum et Doctorem Conradum, ipse D. D. Resenius dixit, se Dn. Episcopum adire velle; qui cum non accederet, nec ipse est reversus.

Postquam igitur nunciatum esset, D. D. Resenium non reversurum, cæpit Magn. Dn. Rector Magistrum Ivarum de sequentibus capitibus interrogare, de quibus agere constituerat præsentem Resenio.

I.

Hæc tua, inquit, Domine M. Iware, quam mihi obtulisti, responsio te gravat, quod responderis theses tuas aliquando theologis censendas exhibuisse ante annos sc. 12, qui tantas tum tibi crearunt difficultates, ut postea id facere nolueris.

Ad quod respondit M. Ivarus: Magnifice Dn. Rector, quod ante annos 12 theses meas censendas exhibuerim, in eo officium meum declaravi; quæ vero intervenit a theologis difficultas, si ea statim aut sublata aut moderatior facta fuisset, aut saltem ullus monitor intercessisset, ego, quod decuisset, vel sponte vel coactus

fecissem, quorum si neutrum evenisset, ego inobedientiæ merito tenerer: ut, si jam quid delictum est, non tam mihi, quam negligentiae eorum, qui monere debuerunt, id imputandum sit. Nunc vero non tantum culpam deprecor, sed deinceps etiam ita cautus ero, ut ad nullum scopulum theologicum offendere velim; sed disputationes theologicas Deo et theologis committam.

II.

Etiam te hoc gravat (inquit Magn. Dn. Rector) quod publice professus sis, te facere cum Calvinistis.

Ad quod respondit M. Ivarus: Ego, Magnifice Dn. Rector, sæpe hoc confessus sum, sed non semper oratione æque perfecta et consummata, pro conditione temporis: possunt enim aliquando quædam omitti, quæ tamen ratione æquitatis, cum antea dicta sint, omitti non debeant, si res in disceptationem venerit. Voce quidem publice confessus sum, sicuti acta testabuntur, et in epistola ad Magn. Dn. Cancellarium scripsi, fidem meam niti autoritate tantum prophetica et apostolica, h. e. divina: non autem humana sive Lutheri sive Calvini, et tamen me in honore utrumque habere, quemadmodum et omnes receptos scriptores ecclesiasticos, eorumque scripta me legere, sed tanquam humana. Et ut ad Calvinum accedam, fateor me quædam in ipsius Institutione Christiana legisse, quæ omnia mihi placent et placebunt, donec aliquis ea cum sacra scriptura et cum recto nostrarum Ecclesiarum consensu non convenire probarit. Non tamen ita juravi in ipsius verba, quin semper deficere paratus ero, ubi melius instructus fuero. Interea cupio, meam mihi fidem salvam relinqui et integram; neque enim ego fidem cujusquam turbabo. Tandem nec scivi unquam nostratibus invisum esse vel fuisse Calvini nomen; quin potius librum concordie Calvinismo oppositum, ut intelligo, et quem pro cynosura sequuntur, qui vulgo Lutherani haberi cupiunt, rescripto Serenissimi Regis Friderici 2di ex hac terra eliminatum esse constat.

III.

Hoc vero tertio ac maxime te gravat (inquit M. D. Rector), quod, cum duo ista capita Jobi in examine consistoriali a professoribus expenderentur, tu una non comparueris, cum tamen in urbe fueris; jam vero postea ausus sis versionem ab aliis

comprobatam non necessario vellicare, ita ut aliam ab illa diversam imprimi feceris contra edictum Regium.

Ad quod respondit M. Ivarus in hanc sententiam. Necessitas frangit legem. Eo enim tempore tam erat afflicta conditio rerum mearum, plerisque sc. jam ad proximum exilium propendentibus, ut homo integer animi viribus adesse non potuerim, etiamsi per alia impedimenta licuisset, quibus omnia quæ ad exilium necessaria comparanda erant; ita hanc meam absentiam excusari posse confido. Interim opinor durius vocabulum vellendi contra me usurpari. Ego enim bono proposito, juvandi sc. rem literariam, non tam carpsi professorum versionem, quam collationem addidi istius et alterius cujusdam meæ, ut Studiosi occasionem inde haberent de lingvæ proprietate diligentius cogitandi, quibus non tantum crassior sensus, verumetiam vis interior et lingvæ proprietas etiam in minimis est commendanda particulis. Si igitur in hac parte erravi, officiosus error erat, et in officio succubui, ejusque infortunii a Regia Majestate veniam supples petii; cujus ego mihi gratiam et clementiam, aspirante divino favore, exspecto. Oro autem Magn. Dn. Rectorem et reliquos professores clarissimos, velint jam rebus meis nutantibus subsidio esse, easque sua intercessione apud Serenissimam Regiam Majestatem et Magn. Dn. Cancellarium benigne juvare, ne rigore summi juris interdicant atque intereant.

11. Augusti 1609.

Indicto conventu, adfuerunt Magn. Dn. Rector, D. D. Metznerus, D. D. Th. Finckius, D. Decanus M. Christianus Johannis Ripensis, M. Joh. Erasmus, M. Joh. Alanus, M. Christianus Longomontanus et M. Vulfgangus¹⁾.

Adveniens autem M. Ivarus una in consistorium, interrogatus est a Magn. Dn. Rectore, velletne aliquid eorum retractare, quæ antea in præsentia illustris et Magnifici Dn. Cancellarii professus erat 7. die Augusti, cum ea Calvinii essent, et pugnare viderentur cum confessione fidei nostrarum ecclesiarum. Respondit M. Ivarus, Calvinum pro pio et Christiano verbi Dei professore se agnoscere ideoque ratione conscientie suæ (quam submisce petiit sibi salvam et integram relinqui) se non posse ab eo dissentire, multo

¹⁾ Altsaa var heller ingen af de tre theologiske Professorer da tilstede.

minus eum pro hæretico aut blasphemio damnare. Quod si vero Regia Majestas hanc sibi conscientiæ libertatem concedere vellet et clementer largiri, ut locum suum pristinum obtinere posset, promisit se nihil unquam moturum esse, quo alicujus vel fides vel conscientia offendi aut turbari posset; sed pro viribus se effecturum, ut pacem et concordiam cum Dominis theologis adeoque cum omnibus collegis coleret.

Post discessum M. Ivari rogavit M. D. Rector ex mandato Magnifici Dn. Cancellarii, ut etiam de hoc medio puncto actionis Resenii, quod Calvini doctrinam concernit, suam quisque sententiam ferret.

Ac initio facto a clarissimo D. D. Metznero, suam ipse sententiam sic protulit: Cum certum sit, Dn. Magistrum Ivarum profiteri religionem a nostris ecclesiis dissentientem: ideo jure a nostro consortio illum excludi posse censeo, cum hoc ipsum cautum sit sacræ Regiæ Majestatis edicto.

D. D. Thomas Finckius pariter cum Doctore Metznero statuit, se non posse tueri aut servare eum, qui seipsum a nostræ religionis et ecclesiarum consortio exemerit.

D. Decanus M. Christianus Joh. Ripensis idem censuit cum D. Doctoribus Metznero et Finkio.

M. Johannes Erasmus dixit, se nihil adferre posse diversum a prioribus sententiis.

M. Joh. Alanus dixit, se idem prorsus sentire.

M. Christianus Longomontanus ajebat, se non posse aliter statuere, quam M. Ivarum seipsum separasse ob professionem diversæ religionis.

M. Vulfgangus dixit, se nihil diversum statuere a lata a Dominis collegis et professoribus sententia.

Has igitur sententias Magn. Dn. Rector collegit, et collectas suo suffragio comprobavit.

22. Septembris 1609.

Mr Iffuer Stub begierede ett pass aff Universitetit ad drage ud medt; men bleff suaredt, att dett kunde icke ske, effterdi Mr Iffuer haffde Universitetz domb. I lige maade bleff besluttet, at Mr Iffuer schulde thage sig thuende testamentarios, som skulde opbære ald Renten in Anno gratiæ, och derfor giorre richtig regenschab.

8.

Af D. Hans Povlsen Resens „Actio prima“ mod M. Iver Stub, overleveret til Universitetets Rektor d. 8. Juni 1609.

De vellicata non necessario, sed odiose, Danica versione Bibliorum novissima.

1. Credo omnes posse merito mirari, qva præfidentia M. Ivarus non necessario, sed odiose, ut gravius nihil dicam, ita versionem duorum capitum Jobi Danicam, et sic capita integra, lingua vernacula, adeo privatim vellicata prius, ad disputandum contra consuetudinem Academicam, non studiosis tantum, sed quibusvis insuper propinarit ac prostituerit.

2. In versione, quam heic jam vulgatam vocat, nihil avsus fui avt tentabam, quod ullo modo exiret, avt in vulgus emanaret, ante expressum mandatum S. R. M. et coram oretenus, ac post gemino diplomate confirmatum, et re non communicata prius cum Dn. Collegis, quibus ab initio ordine recitatum quid mutaram et addideram: quod ultra integrum biennium in Consistorio, omnibus illis, qui adesse volebant, non sine magno labore, præter reliquos adeo graves, et prioris ferme decennii, et rursus prope modum triennii, factum est. Tum qvando hæc ipsa prælegebantur ex principio Jobi, an. 1606. 8. Feb. adfuerunt, et adhuc ejus meminisse possunt, clariss. viri D. Cunradus, D. Th. Finckius, D. Gellius et M. Joh. Alanus. Erat apud nos eodem tempore M. Ivarus, qvare igitur tunc comparere non voluit cum aliis, secundum severum mandatum regium; ita enim hæc dubia, in quibus jam hæret, ipsi fuissent communibus suffragiis exenta non difficulter, neque creasset sibi et nobis hanc intempestivam et noxiam molestiam, neque opus habuisset tam odiose et periculose post procudere suam privatam non necessariam versionem, inscio Rege sereniss. et invitis bonis omnibus, quorum neminem fore existimo, qui non ex sincera pietate et candore id improbaturus sit.

3. Concessum nobis est clementissime singulare privilegium S. R. M., cujus sententia extat excusa in calce Bibliorum, ne quisquam præsumat aliquid ex illis ullo modo rursus imprimere, vel curare imprimi etc. hoc decennio, sub severa poena et regia indignatione: qvomodo igitur avsus est M. Ivarus ita temere committere contra inhibitionem avtoritatis regalis, et qvidem tali modo,

dum ista sic carpenda projiciuntur etiam rudissimæ plebeculæ, quæ judicare certo non potest, ad perturbationem et dubitationem, ac Bibliorum ita prius de voluntate, sententia, avtoritate regia editorum, et mei ac aliorum, qui consenserunt in Academia, irri-
sionem atque contemptum.

4. Invitantur amice in calce Bibliorum similiter, qui de ulla vel sententia vel voce ulterius aliquid poterant requirere, ac me sponte offero paratissimum, qui candide velim satisfacere omnibus, quantum per me fieri potest, si admonuerint fraterne et candide, ad quod faciendum complures docti viri literis privatis ingenue a me invitati sunt, et rescripserunt humanissime: quæ igitur intemperies hic abripuit M. Ivarum, qui quotidie responsum habere potuit, ac sancte iuravit, se pacem et concordiam servaturum cum Dn. Collegis suis etc., ut plura non repetam ex Ordinatione regia, Fundatione item et constitutionibus Academicis: neque illud, quod admonitus et adhuc rogatus, nihil mutare voluerit tamen, etc.

De erratis compluribus in versione novata istorum duorum capitum, et prælectione eorundem publica, interim dum negotium erat commissum penitus M. Dn. Cancellario, et responsum expectabatur ex avla etc., item illis quæ in prima disputatione admissa sunt in Thesibus et responsionibus etc., ubi placuerit, separatim agendum est.

Joh. Pavl. R.

Hele Resens •Actio• mod Iver Stub, af hvilken ovenstaaende Stykke er den 3die og sidste Afdeling, findes i Original i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 184. Ogsaa Stubs Gjen svar findes sammesteds; men da det vigtigste deraf er optaget dels i foranstaaende Uddrag af Acta Consistorii, dels i Dommen over ham, Pont. Ann. III, 588 flg., forbigaas det her med Undtagelse af følgende mærkelige

9.

Brudstykke af M. Iver Stubs „Responsio ad actionem Joh. Resenii“.

Sed quando cæpit tibi nomen Calvini ita invisum fieri, Doctoris inter præstantissimos Ecclesiasticos non postremi? Ante aliquot annos quanti ipsum feceris non est ignotum. Et cum Basileæ (si recte memini) ut tute de te olim prædicasti, Doctor quidam ex præcipuis tibi spem faceret, accipiendæ apud

ipsos functionis cuiusdam, una cum filiæ coniugio, Calvinus sine dubio erat tibi in aliquo pretio. Quomodo nunc igitur ipso profligato solummodo Lutherum (quem tamen reverenter habeo, et fidelem Jesu Christi servum fuisse agnosco) crepas, adeo ut in novissima disputatione tua de trinitate quadragies (numeravi enim) ipsius scripta citaveris, et interim sæpissime postillas, sed Apostolum Paulum multo minus attigeris? An accommodas te ad opinionem eorum, quibuscum vivis, et existimas te nomine Lutheri et gratiam et dignitatem hîc adepturum majorem, et potestatem etiam alios, qui ita foro uti (ut quidam dixit apud Terentium) aut nolunt aut non possunt, pro libitu opprimendi? Ita videtur profecto. Sed, Reseni, consule conscientiam tuam et time Deum, ut nihil iam amplius dicam. Qvinam sunt hodie, quorum scriptis scriptura sacra doctius illustratur, quam Calvinî et (ut vocant) Calvinistarum? Nulli profecto; neque enim hoc ipse negabis. Nam hoc ita verum est, ut illi, qui maxime Calvinistas insectantur, ipsorum scriptis carere nequeant. Quanquam nonnulli hoc faciunt hodie, quod olim quidam fecit (cuius nomen non mihi incidit) qui cum artem jaculandi didicisset ab Hercule, gestabat ea sinistra manu, quæ Hercules dextra, ne videretur habuisse Magistrum.

Hele Stubbs udførlige (udaterede) Responsio, af hvis 2det Hovedafsnit dette Brudstykke er taget, findes i Orig. i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 184.

10.

M. Iver Stub skriver til Universitetets Rector D. Gellius Sacerides for at retfærdiggjøre den Skrivemaade, han havde brugt i sit Forsvarsindlæg mod Resens Anklage.

S. Magnifice Domine Rector, Doct. Gelli Sacerides, audio Doctorem Resenium conqueri, me durius loqui subinde in mea ad ipsum Responsione; ad eius rei excusationem ego hæc scribo, ut testor Deum me nihil dicere alicuius hominis siue superioris siue inferioris status offendendi causa, et ne quidem ipsius Resenii, cum quo amicitiam colendi maxime cuperem mihi occasionem dari. Ad eam profecto conciliandam omnia refero. Sed in sua Actione ita gravium criminum et capitalium me insinuat Resenius, nimirum violatæ authoritatis Regiæ Majestatis, hæreseos et cum metrice hæretica collusionis, blasphemiæ, ueritatis dissimulationi[s], et occultationis seu hypocriseos, quo respectu me soricem appellat,

qui me subinde meo indicio prodam, ut nisi uelim mihi ipsi iniurius esse, cogar ad ea respondere uerbis aliquo modo appositis, etsi hoc ipsum doleam simul. Quapropter reuerenter oro T. Magnificentiam, ut si quis legendo Responsionem meam in dictionem aliquam seu phrasin duriusculam inciderit, ipsum moneas, ne mihi succenseat, antequam Resenii Actionem legerit, et quibus in ea contra me utitur, dictiones phrasesque cognouerit. Fatebitur, ut spero, istas meas mihi ui ab ipso extortas, non autem temere et sine causa mihi subortas esse. Et tibi de me persuadeas, quod omnia cupiam, quæ ad amicam fraternitatem faciant, et ad hanc meam responsionem me inuitum descendisse, in qua si aliquid est, quo quispiam offenditur, offero me ad eius luculentiorum explicationem sine omni odio et maledicentia. Vale.

Ivarus Stubbæus.

Original (uden Udskrift) i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 184. Stykket maa være fra Avgust 1609.

11.

Prøve paa Stubs og Resens Oversættelser af Jobs Bog, 4de Kapitel.

Stub:

1. OC Eliphaz den Themaniter suarede, oc sagde:

2. Om wi begynder at tale til dig, mon du kunde taale det? Dog huem kand holde sin tale?

3. See, du haffuer vnderuist mange, oc styrcket de slage Hender.

4. Din Tale haffuer opreist den Faldne; oc du haffuer styrcket de bøffuende knæ.

5. Men nu det kommer til dig, kand du det icke taale: nu det naar dig, bliffuer du forstyrret.

6. Haffuer icke din gudfrygtighed verit dit haab? Oc dine veyes oprictighed verit din forhaabning?

Resen:

1. OC Eliphaz den Themaniter suarede, oc sagde:

2. Monne wi skulde forsøge at tale til dig? Skulde det fortryde dig? Oc huo kand holde op at tale?

3. See, du haffuer vnderuijst mange, oc styrcket de trætte Hender.

4. Din Tale haffuer opret den Faldne, oc du haffuer styrcket de bøffuede Knæ.

5. For det nu kommer til dig, da fortryder det dig, det haffuer rammet paa dig, oc du est forfærdet.

6. Vaar icke din (Aands) Fryct, dit Haab, oc dine veyes fromhed, din forhaabning*?

* At det skulde gaa dig vel.

Stub:

7. Saa betenck dig nu, huo er den wskyldig som er omkommen: Eller huor ere de oprictige ødelagt?

8. Som ieg haffuer seet, at de som pleyer ondskab oc saer wret, de oc heste det samme.

9. Ved Guds Aandis blæsende omkomme de, oc aff hans vredis Aand ødeleggis de.

10. Den store Løwes skraal, oc haluoxen Løwes røst (ødeleggis): oc de vnge Løwers tender vdbrydis.

11. Den gamle Løwe omkommer, thi hannem fattis roff, oc den eldste Løwes vnger bortsprede sig.

12. Oc dette (effterfølgende) er mig hemmelig kundgiort: oc mit øre bekom noget lidet deraff.

13. I tancker aff natte siun: naar dyb søffn falder paa Mennisken.

14. Fryct oc beffuelse hendis mig: og forfærdede mange mine Been.

15. Oc en Aand gick frem for mig, oc gjorde mine Haar paa mitt Liff luffuende.

16. Hand stod oc ieg kunde icke kiende hans skuelse, en siunlig skickelse vaar for mine Øyen; det vaar stille oc ieg hørde en Røst.

17. Mon et Menniske vere retferdiger end Gud? Mon en

Resen:

7. Kiere tenck dig om, builcken wskyldig er omkommen? Eller huor ere de Oprictige ødelagde?

8. Som ieg hafuer seet, dem som pleyede ondskab, om de som saade Møie, De mue heste den.

9. At de skulle omkomme for Guds Aande, oc ødeleggis aff hans Vredis* Aand.

* Nøis.

10. Løwens skraal, oc den grumme Løwis* røst (er hørt) * Løvinds. oc de vnge Løwers Tender ere vdbødne.

11. Den stercke Løwe er omkommen, foruden Røff, oc den gamle Løwis Vnger motte bortsprede sig.

12. Oc it Ord er sagt mig hemmelige, oc mit Øre bekom noget lidet der aff.

13. I tancker aff* Siun om * for. Natten, naar en dyb Søffn falder paa Folck.

14. Da kom der Fryct oc Beffuelse paa mig, oc forskreckede megit mine* Been.

* mange aff.

15. Oc en Aand, gick frem for mig, der styrlede Haar paa mit Liff.

16. Hand stod og ieg kunde icke kende hans Skickelse, (der vaar) et Billede for mine Øyen, det vaar stille, oc ieg motte høre en Røst.

17. Mon it Menniske kand holdes retfærdigere end Gud?

Stub:

mand være renere, end den hannem gjorde?

18. See, i hans tienere satte
* gjorde dem
 icke stadige. hand ingen bestandighed, oc i
 sine Engeler satte hand icke
* Engle
 2. Petr. 2. 4. Liuset.

19. Huor megit mindre (satte
 hand icke bestandighed oc liuset)
 i dennem som bo i Jorderige
 huse, huis grunduol er i støff:
 huilcke de smuller førre end møl.

20. Fra Morgen til Aften
* Som skulde
 icke kunde
 giøre dem
 smerre. stedis de smaa: oc (for ingen
 er der sin sag acter) forfare
 euindelige.

21. Tagis icke deris verdig-
 hed bort, som er i dennem?
 De døe oc icke i wiszdom.

Resen:

Eller en Mand være renere, end
 den hannem gjorde?

18. See, hand kunde icke
 forlade sig paa sine Tienere*,
 oc motte legge Daarlighed paa
 sine Bud*.

19. Huor meget mere (ere de
 saadanne) som bo i Leerbusz,
 huilckes Grunduol er i støff.

20. De skulle støde dem smaa
 for* Møl, fra Morgen en indtil
 aftenen, skulle de stedis smaa,
 for der er ingen som legger (det
 paa Hiertet,) skulle de forfares
 euindelige.

21. Far deris Verdighed icke
 bort med dem? Ja de skulle
 dø, oc icke vdi Vijsdom.

Stubs Oversættelse er aftrykt efter hans •Ex libro Ijob disputatio
 tertia, qvæ sumitur ex Cap. IV et V•. Hafn. 1608. Resens Oversættelse
 er aftrykt efter hans Bibel, da der i Stubs Aftryk af dennes Text findes
 enkelte smaa Unøjagtigheder.

Om Bibelarbejderne i Christian IV's Tid.

(Slutning).

Af **Holger Fr. Rørdam.**

II. Christian IV's Foliobibel 1633.

Resens Bibeloversættelse afgav et hæderligt Vidnesbyrd om Forfatterens Sproglærdom, men den gjorde ingenlunde Læsningen af Bibelen lettere eller mere tiltalende, om den end ved sit bekvemme Format og større Prisbillighed snarere kunde bane sig Indgang i Husene og Familiernes, end de ældre store Foliobibler havde kunnet. Den største Del af Oplaget synes at have været udsolgt omtrent 20 Aar efterat Værket var udkommet. Det var ialfald Forlæggerne af Resens Bibel, der foranledigede Forhandlingerne om en ny Bibeludgave, idet de forestillede Kongen, »at der var stor Mangel her i Riget paa danske Bibler, og at saadanne ikke lettelig vare at faa tilkjøbs«, hvorved de dog synes at have gjort sig skyldige i nogen Overdrivelse, da der i et meget senere Kongebrev (af 9 Febr. 1639) siges, at »fast alle Exemplarer af den lille danske Bibel ere opkjøbte«, et Udtryk, der just ikke tyder paa, at hele Oplaget skulde have været udsolgt allerede ti Aar tidligere. Da Resen selv var en af Forlæggerne, er det rimeligt, at han har haabet at faa Privilegium til paany at udgive sin egen Oversættelse, som han havde søgt at skaffe Indgang i Kirkerne. Har dette været hans Haab, naaede han dog ikke at faa det opfyldt, men maatte se sin Oversættelse sat tilside for den

ældre, over hvis formentlige Mangler der tidligere var fældet saa stræng en Dom. Forøvrigt havde Resen den gode Takt ikke selv at optræde i Sagen. Det var hans Medreder, Myntmester Nicolaus Swabe, der henvendte sig til Kongen med Begjæring om paany at maatte oplægge »den danske Bibel«. Det gik imidlertid ikke saa let, som han maaske havde ventet. Kongen forlangte nemlig den 7de Januar 1629 af Universitetets Professorer, at de først skulde afgive Erklæring om, hvilken af de forhaanden værende Bibeloversættelser, der helst burde oplægges, og hvorledes den ny Udgave burde udstyres i Henseende til Stil og Tryk¹⁾.

Professorernes Betænkning af 18de Januar 1629 gik ud paa, at begge Bibeludgaver fortjente at oplægges paany: Oktavudgaven (Resens), fordi den ved sin omhyggelige Benyttelse af Grundtexten var et velkomment Hjælpemiddel for dem, der havde studeret; Folioudgaven, fordi den fulgte Luthers tyske Bibel og ved sin perifrastiske Karakter var særlig egnet til al benyttes af ulærde; dog burde enkelte Unøjagtigheder i Oversættelsen rettes, og Texten afdeles i Vers, som det alt var sket i Resens Bibel. Dersom kun een af Bibeludgaverne skulde oplægges, eller der skulde træffes et Valg om, hvilken af dem man først skulde udgive paany, da maatte man foretrække den store Bibel af Hensyn til den menige Mands Tarv. For at den kunde være mere haandelig, foreslog man at udgive den i Kvartformat; men Typerne burde være større end i Resens Bibel, der med sin fine Stil ikke var let at læse for gamle Folk²⁾.

Det lader næsten til, at Resen ikke har deltaget i denne Erklæring, da man har en anden samtidig men afvigende Betænkning, der efter alt at dømme er forfattet af ham, og hvori det gjøres gjældende, at dersom den gamle Bibel skulde oplægges, da burde Udgaven fra Christian III's Tid foretrækkes for den senere, eftersom hin udelukkende støttede sig til Luthers tyske Bibel, medens der i Frederik II's

¹⁾ Se Tillæg Nr. 1.

²⁾ Se Tillæg Nr. 2 og 3.

Bibel var foretaget Rettelser, der syntes at stamme fra den zürichske (reformerte) og andre Bibeloversættelser. Til at foretage de Forbedringer, som tiltrængtes i Christian III's Bibel, foresloges Professor Peder Gelstrup, og Betænkningens Forfatter (Resen) tilbød efter Lejlighed at staa ham bi¹⁾.

Kongens Svar paa disse Erklæringer (dat. 27de Jan. 1629) gik ud paa, at den gamle Bibel, som fulgte Luthers tyske Version (altsaa Christian III's Bibel), burde udgives paany, forsynet med Versinddeling, naar nogle faa Steder, hvor Oversætteren ikke ret havde agtet det tyske Sprog, vare rettede. Derhos paalagdes det Professorerne at indlevere i Kancelliet Forslag til de Rettelser, som ansaas for fornødne²⁾. I Konsistoriets Forhandlingsprotokol bemærkes, at D. Caspar (Brochmand) en fjorten Dages Tid efter leverede Universitetets Notarius nogle Errata, som han havde observeret, hvor den danske Frederik II's Bibel adskilte sig fra Luthers tyske Oversættelse. Da Professorerne senere forhandlede om, hvad man skulde svare til Kongens ovenanførte Brev, besluttede man at indlevere en Renskrift af D. Caspars omtalte Bemærkninger i Kancelliet. Dermed kunde det foreløbig være nok, »indtil der begyndes at trykkes paa Bibelen, saa kan Correctores vel observere noget mere³⁾».

I et Aarstid høre vi nu intet om Bibelsagen. De tidligere Forlæggere, der først havde rejst Spørgsmaalet, synes at have trukket sig tilbage, og da Kongen ønskede Bibelen udgivet i Folio, smukt udstyret med »Zirer og Kobberstykker«, saa var det ikke let for nogen Privatmand at overtage det store Udlæg, som krævedes, inden der kunde blive Tale om noget Vederlag. Professorerne, hvem Forlaget blev tilbudt, savnede Mod til at indlade sig derpaa. Enden blev da, at Bibelen skulde udgives med Tilskud fra de danske og norske Kirker, ligesom Tilfældet havde været med Christian III's Bibel. Efter den første Plan skulde Tilskuddet være et Laan,

¹⁾ Se Tillæg Nr. 4.

²⁾ Se Tillæg Nr. 5.

³⁾ Se Tillæg Nr. 6.

der atter, naar der kom Penge ind ved Salget af Bibelen, skulde tilbagebetales Kirkerne, maaske endog med Renter. Men det kom, som vi senere skulle se, til at stille sig noget anderledes, saa at ialfald en Del af Kirkerne vel maatte gjøre Udlæget, men ingen Erstatning fik. Af de sjælandske Kirker fordredes 1000 Rdl. in Specie og af Kirkerne i de andre Stifter ventelig forholdsvis lignende Summer. Alle de fire norske Stifters Kirker udredede tilsammen 4000 Rdl. in Sp., og da i det mindste største Delen af denne sidstnævnte Sum indkom mere prompt end Bidragene fra de danske Kirker, saa blev den af særlig Betydning for Værkets Fremme¹⁾.

I et Kongebrev af 22de Marts 1630 blev det paalagt Universitetets Theologer særlig at antage sig den paatænkte ny Bibeludgave, der nu betegnes som en ny Udgave af Frederik II's Bibel, hvilken flittig skulde gjenneamlæses af dem, dog at intet forandredes deri, »uden hvor Hovedmeningen til den kristelige Lærdoms Forfremmelse udkrævede det«. Tillige skulde de gjøre Akkord med en Bogtrykker og en Kobberstikker, samt sørge for, at Bibelen kunde blive solgt for saa godt Kjøb som muligt, og at Kirkerne atter kunde faa de udlagte Penge tilbage med en billig Fordel, om nogen saadan kunde have, alt eftersom Exemplarerne efterhaanden afhændedes²⁾.

Der gik endnu et halvt Aar hen, inden der blev gjort noget ved Sagen. Den 1ste November 1630 sluttedes Kontrakt med Vinfører Peder Motzfeld om Leveringen af det fornødne Papir — 1700 Ris stort, fint hollandsk Papir — og en Maaned efter indgik Universitetet Overenskomst med Bogtrykkerne Salomon Sartor og Melchior Martzan om Værkets Trykning. Arbejdet skulde tage sin Begyndelse næste Foraar, inden hvilken Tid man ikke med Sikkerhed kunde vente Papiret fra Holland³⁾.

¹⁾ Se Tillæg Nr. 6. 8. 14.

²⁾ Se Tillæg Nr. 7.

³⁾ Se Tillæg Nr. 9. 10. 11.

I Løbet af Sommeren 1631 begyndte Arbejdet da ret at gaa for sig. »Fervent sub prelo biblia nostra Danica, iisdem plane typis ac formis, quibus majora Frederici 2 conspiciuntur in Folio, paucissimis et maxime necessariis immutatis«, saaledes skrev D. Oluf Worm den 10de Avgust 1631 til M. Peder Schjelderup, Biskop i Trondhjem¹⁾. Men hele det følgende Aar og noget af det næste gik med, inden det omfangsrige Værk blev færdigt. I Aaret 1632 sluttedes Overenskomster med Kobberstikker Simon de Pas og Kobbertrykker Christoffer Vogel om Forfærdigelsen af de Billeder, hvormed Bibelen skulde prydes, og deriblandt Kong Christian IV's Portrait²⁾.

I Slutningen af Marts 1633 var Værket færdigt³⁾. Det udkom under følgende Titel:

BIBLIA, det er, Den gantske Hellige Scrifft, paa Danske, igien offuerseet oc prentet efter vor allernaadigste Herris oc Kongis K. Christian den IV. Befaling. Mett Register, alle D. Lutheri Fortaler, hans Vdlegning i Brædden oc Viti Theodori Summarier. Cum Gratia et Privilegio. Kiøbenhaffn Anno Domini 1633.

Værket er, foruden de paa Titelbladet angivne Tillæg, der ogsaa fandtes i Frederik II's Bibel, til hvilken det i det hele i Udstyrelse nøje slutter sig, ogsaa ledsaget af en Fortale »til den christne Læsere«, den samme, der alt fandtes i Frederik II's Bibel, men fortsat med nogle historiske Oplysninger om Bibelarbejderne i Christian IV's Tid.

Oplaget bestod af noget over 2000 Exemplarer. Salgsprisen fastsattes til 7 Rdl. in Sp. Senere, da en stor Del af Exemplarerne vare solgte, nedsattes Prisen først til 6 og siden til 4 Rdl. in Sp. For at skaffe Værket Afsætning befaledes, at alle danske Kirker, der ikke vare forsynede med Frederik II's Bibel, skulde anskaffe den ny Udgave⁴⁾. Allerede

¹⁾ Utrykt Brev i Kgl. Bibl.

²⁾ Se Tillæg Nr. 12. 13.

³⁾ Se Tillæg Nr. 17.

⁴⁾ Se Tillæg Nr. 22 flg. Scharling og Engelstoft, Nyt theol. Tidsskr. VII, 347.

i November 1632 havde Kongen befalet, at den Pengesum, som de norske Kirker havde forstrakt til Bibelens Trykning, skulde igjen erstattes dem, idet alt hvad der indkom ved Salget af Bibler i Norge, skulde udbetales Kirkerne. Fuld Erstatning have disse dog neppe faaet, idet der vistnok ikke er solgt for 4000 Daler Bibler i Norge; men de fik dog bedre Vilkaar end de danske Kirker, som ingen Erstatning fik, da Pengene, som indkom ved Bibelsalg her i Landet, fik anden Anvendelse. Inden Værket endnu var færdigt, havde Kongen nemlig (i November 1632) befalet, at hvad der blev tilovers, naar de norske Kirker havde faaet Erstatning, skulde anvendes dels til Trykning af en hebraisk og latinsk Bibel, dels til Dannelse af en Fond under Universitetet, hvorved gode og nyttige Bøger kunde udgives, »saa og Formsneideri og andet deslige Trykkeriet til Zirat og Forfremmelse kunde underholdes¹⁾». I Avgust 1634 befalede Kong Christian, at 300 Daler af Bibeloverskuddet skulde ydes til Hjælp til Bygning af en luthersk Kirke i Amsterdam, og i Februar 1637 paalagde han Universitetet ved nogle af Professorerne at lade forfatte et Uddrag af Luthers Forklaringer over Bibelen, der skulde trykkes ved Hjælp af de ved Bibelsalget indkomne Penge²⁾.

Hvad angaar den paatænkte hebraisk-latinske Bibel, da skulde det være en revideret Udgave (Uddrag) af Arias Montanus's store Bibelværk³⁾. Den theologiske Professor D. Niels Pedersen (Aurilesius), der var vel hjemme i de semitiske Sprog⁴⁾, skulde revidere den hebraiske og kaldaiske

¹⁾ Se Tillæg Nr. 14 15.

²⁾ Se Tillæg Nr. 21. 26. 27.

³⁾ Jfr. Bruun, Danske Saml. I, 97.

⁴⁾ Herom vidner et andet, ogsaa til Bibelarbejderne i Christian IV's Tid henhørende Skrift, der findes i det Kgl. Bibl., nemlig: *Textus Chaldaicus Danielis cum epistola ad Titum et Catechesi R. P. Mart. Luth. Syriace. Seorsim typis Salomonis Sartoris Hafn. 1626. 8. (28 Blade)*. Der findes ingen Antydning af Udgifter, Fortale e. desl. Efter Katekismustexten følger Marias, Sakarias's og Simeons Lovsange (Luc. 1 og 2) samt Jesu ypperstepræstelige Bøn (Joh. 17) og

Text med tilhørende latinske Oversættelse, og Professorerne Hans Rasmussen Brochmand og Johan Christoffersen den græske Text i Apokryferne og det Ny Testamente med den latinske Oversættelse. Dog skulde alle Professorerne være dem til Hjælp med Raad og Daad, naar det behøvedes¹⁾.

I Begyndelsen blev Sagen greben an med Kraft. Melchior Martzan fik endog det Hverv at bestille ny hebraiske, græske og latinske Typer til Værket i Holland. Og det havde vel ogsaa faaet Fremgang, hvis den Mand, hvem det vanskeligste Arbejde paalaa, ikke saa snart var kaldt bort. D. Niels Pedersen døde nemlig allerede den 4de Oktober 1634. Hans Hverv blev overgivet til den som Sjælands Biskop siden saa bekendte Hans Svane, der paa den Tid var paa en Udenlandsrejse og opholdt sig i Paris²⁾. Saavidt vides overtog

Apostlenes Bøn (Act. 4, 24 ff), alt paa Syrisk. Det syriske er trykt med hebraiske Bogstaver. I Kong. Bibl. findes et Exemplar, som har tilhørt Jan. Petræus Calundanus; foran i dette er (dog ikke med Ejerens egen Haand) skrevet (og senere igjen næsten helt udvisket): Denne Bogs Editor er nok Nicolaus Petræus Aurilesius, som var LL. Orientalium Professor i Kjøbenhavn samme Aar sc. 1626.

¹⁾ Se Tillæg Nr. 16.

²⁾ I en Skrivelse fra Rector og Professorer til Johannes Svaningius i Paris, dat. 18 Okt. 1634, meldes D. Niels Pedersens Død og derpaa hedder det: »Præter alla negocia, a Magistratu supremo ipsi injuncta atque in solius Dei honorem affecta, non infimum sive postremum erat Veteris Testam. versio. Nec dubitasset, si in ulterius Deus vitam ipsi protraxisset, quin aliquid singulare fuisset editurus. Cum vero vicariam iam ista incoepta tela operam requirat, partes istas Tuæ Præstii deferendas voluit Opt. Magistratus. Illud inprimis moneo, ut quam maxime adlabores, quo textus Vet. Testi perpetua lectione tibi esse possit familiarissima, sepositis cum aliis studiis quibusvis, tum ipsis quoque Rabnorum commentariis, quippe quibus nimium impendatur olei, minus dignis. Hoc ubi accurata cura præstiteris, non minore expendes loca, in quæ Arias Montanus impigit. Annotabis quoque loca ab Aria revocata, præter necessitatem: tum, quæ animadversione digna, connivis oculis intacta relicta. Si quæ vero occurrerint loca difficiliora, consulere poteris Viros, apud quos degis, hujus lingvæ callentissimos. Ut autem eo facilius arduo hoc studio et negocio defungi possis, annum spacium Lutetiæ subsistere poteris. Frueris autem stipendio Academico Tuæ Professioni deputato, cum Regium alii a prima tui vocatione cesserit». (Konsist. Kopibog). Jfr. Tillæg Nr. 6. A. C. 1⁸/₁₀ 1634.

Svane efter Professorernes Ønske Revisionen af den hebraiske Text, og et Par Aar efter var der endnu Tale om Værkets Fremme i Forbindelse med det ovennævnte Uddrag af Luthers Forklaringer over Bibelen; men efterhaanden døde det hele hen, og efter hvad os er bekjendt, kom der intet Udbytte ud af det paatænkte ret anseelige Foretagende.

Ved en Opgjørelse, der fandt Sted i Begyndelsen af Aaret 1650, omtales det, at der fandtes noget over 7000 Rdl. i Behold af de Penge, der vare indkomne ved Salg af den store danske Bibel. Af disse vare 1000 Rdl. henlagte til Universitetsbibliotheket, 2000 til Lønning for Bibliothekaren, saaledes at han skulde nyde Renten af denne Sum, 2000 til Lys og Brændsel for Studenterne i Regensen. De overskydende 2000 Rdl. ønskede Professorerne anvendte til et Fond til bedste for deres Enker¹⁾. Heraf blev der dog intet, men 1651 tillod Kongen Universitetet at anvende 4000 Rdl. af Bibelpengene (formodentlig de beholdne 2000 Rdl. tillige med dem, der før havde været anvendte til Lys og Ved i Regensen) til Indkjøb af en Gaard ved Siden af Regensen, som Kansler Christian Friis's Enke Fru Barbara Wittrop vilde sælge Universitetet til en Professorresidens²⁾. — Der var saaledes nu truffet Bestemmelse angaaende Anvendelsen af hele det Beløb, der var indkommet ved Bibelsalget, idet Restoplaget allerede tidligere var solgt til Melchior Martzan; vi kunne derfor hermed slutte Oversigten over de Forhandlinger, Udgivelsen af Christian IV's store Foliobibel gav Anledning til.

III. Den svaningske Bibel 1647.

Ligesaa rigelige som de bevarede Efterretninger om Udgivelsen af Christian IV's Foliobibel ere, ligesaa sparsomme ere de med Hensyn til den saakaldte svaningske Bibel, navnlig paa Grund af, at det blev et privat Boghandlerforetagende. Et vigtigt Aktstykke til denne Bibels Historie

¹⁾ Se Tillæg Nr. 6.

²⁾ Se Tillæg Nr. 28.

er dog bevaret, hvoraf man ser, at Kongen har paalagt Universitetet at forestaa Udgivelsen af det ny reviderede Oplag af Resens Bibeloversættelse, som Bibeludgaven af 1647 er. Dette Aktstykke hidsættes derfor her efter Originalen i Konsistoriets Arkiv:

Christian den fierte med Guds Naade Danmarckis,
Norgis, Wendis och Gottis Koning.

Wor synderlig Gunst thilforn. Efftersom wij kommer i forfaring, fast alle Exemplarer aff den lille danske Bibell at were op kiøbte, saa den iche well kand bekommis, da bede wj Eder och naadigst wille, att I nu strax den lille Bibell for Eder tager och den flitteligen reviderer, och huor fornøden giøris effter Originaltexten corrigerer, giørendis korte Summaria offuer huert Cappittell, saa och forklaring in Margine offuer de wanscheligste dicta scripturæ, med gode Concordantser, och at den bliffuer thrøgt paa bedre papir, med større och leseligere still, huad texten belangis. Dermed scheer wor wilge. Befallendis Eder Gud. Skreffuet paa wort Slott Hadersleffhuus den 9 Februarij¹⁾ A° 1639.

Vnder wor Zignet.

Christian.

Udskrift: Oss Elsch. Hæderlige og Høylerde Rectori, Episcopo och menige professoribus wdj Vniversitetet wdj wor Kiøbsted Kiøbenhaffn.

Paategnet: Lest in Consistorio den 25 Febr. A° 1639.

I Ligtalen over Biskop Hans Povlsen Resen, der døde 1638, omtales, som rimeligt er, hans Oversættelse af Bibelen (1607), og der føjes til, at »han siden paany fra Begyndelsen til Enden har gjennemset denne Bibel og corrigeret hvad der endnu kunde være forset, hvilken saaledes ligger færdig til Trykken²⁾». Dette forholdet sig vistnok rigtigt.

¹⁾ I Sjæl. Tegn. findes dette Brev dateret den 13de Februar.

²⁾ Helveg, Den danske Kirkes Hist. efter Reform. 1. Udg. I, 359. 2. Udg. I, 406.

Materialet til en gennemset og forbedret Udgave af Resens Bibeloversættelse var altsaa tilstede, da Professorerne fik det ovenanførte Hverv, og deraf forklares det maaske, at der i Konsistoriets Forhandlinger intet findes om Revisionen. Det er dog bekjendt, at Hans Svane har haft en væsentlig Del i Gjennemsynet, hvorfor den ny Udgave som oftest kaldes den svaningske; han skal tillige have haft Bistand af den yngre Professor Hans Resen samt af Professor Peder Pedersen Vinstrup ¹⁾. Det lader sig imidlertid ikke mere gjøre at oplyse, om Svane, som nogle mene, har indskrænket sig til stilistiske Ændringer i Resens efterladte Arbejde, eller om han helt igjennem har sammenlignet det med Grundtexten og saaledes er Ophavsmand til de forøvrigt lidet talrige større Afvigelser fra Resens Oversættelse, som findes i Bibeludgaven af 1647 ²⁾. Den lange Tid, der hengik, inden Værket udkom, kunde gjøre det sidste sandsynligt, hvis Forhalingen ikke ogsaa kunde udledes af andre Grunde. Nok er det, at der hengik otte Aar efter den ovenanførte kongelige Befaling til Universitetet, inden Bibelen endelig udkom. Den har følgende Titel:

BIBLIA, Paa Danske, Det er: Den gandske Hellige Skriftis Bøger, Paa ny igiennemseete med Fljd, efter den Ebræiske oc Grækske Text, det næste mueligt var, Oc forbedrede med ny Summarier, fuldkommeligere Concordantzer, oc korte Antegnelser udi Bredden, anlangendis de mørcke Ord oc maader ad tale med. Efter vor Allernaadigste Herris, Kong Christians den IV. Christelige Befaling. Med hans Kong. Maj. synderlige 10. Aars Privilegio. Prentede i Kiøbinghafn, Hos Melchior Martzan oc Melchior Winckler, Universitat. Bogtrøckere. Anno M. DC. XLVII.

Værket, der er ledsaget af Kongens Portræt, udkom baade i Kvart og Oktav (i 4 Bind, Oktavudgaven findes dog

¹⁾ Zwergius, Sjæl. Cleresi, S. 287.

²⁾ Zwergius, a. Skr. S. 261. Møller, Svanes Levned, i Hist. Calend. I, 295. Helveg, a. St. Engelstoft i Nyt theol. Tidsskrift. VII, 348—50.

undertiden indbunden i 6 Bind, idet 2det og 3die Bind hvert ere delte i to), dog saaledes at væsentlig samme Sats er benyttet, idet Kvartudgaven er tospaltet. En Sammenligning med Bibeludgaven af 1607 viser helt igjennem Smaarettelser, de fleste dog af stilistisk Natur, og næsten altid Forbedringer. Dog er det klart, at der ogsaa helt igjennem er sket en Sammenligning med Grundtexten, men om den nærmest maa tilskrives Svane eller Resen selv, maa som sagt lades uafgjort. At Svane derimod maa bære Ansvar for Korrektøren, selv om han har ladet den udføre af andre, kan ikke være tvivlsomt, og dette Ansvar kom han paa en meget ubehagelig Maade til at fornemme ved den bekjendte Disputation med Socinianeren Stanislaus Lubienitzky 1662, da denne søgte Støtte i et Bibelsted, der ved Bogtrykkerens eller Korrektørens Uagtsomhed var forvansket i den svaningske Bibel¹⁾.

Ligesom Resens Bibel nærmest havde været betragtet som særlig brugbar for de lærde eller studerede, saaledes finde vi det samme gjort gjældende med Hensyn til den svaningske Bibel. I Aaret 1657 krævede nemlig Biskop Lavrits Jakobsen i Odense (ventelig ved et Landemøde), at man ved Prædikener skulde bruge den gamle danske Bibeloversættelse, som fandtes i Christian IV's store Bibel, og føjede til, at denne Befaling havde han faaet af Kansler Christen Thomesen Sehested, dengang han skulde udgive Ligtaler over Kong Christian IV og hans Søn Prins Christian. »Thi den ny Oversættelse, der gjengiver Grundtexten, var for dem, der ikke ganske forstod denne« (*«novam nempe versionem, quæ exprimit textum originale, esse pro illis, qui eum non adeo intelligunt»*²⁾). Det er derfor formentlig et mindre heldigt Udtryk, naar man har kaldt den resen-svaningske Oversættelse »Folkebibelen«, i Modsætning til den gamle Text, der var »Kirkebibelen«. Snarere maatte man

¹⁾ Zwergius, Sjæl. Cleresi, S. 263.

²⁾ Suhms Nye Saml. III, 78—9.

kalde den de lærdes Bibel. Kun Skade, at denne tunge Bibeloversættelse dog siden blev det Grundlag, hvortil baade Kirke- og Folkebibel nærmest sluttede sig.

Da vistnok kun faa have de her omtalte Bibeludgaver ved Haanden, hidsættes sluttelig Prøver af dem, der saa korte de end ere, dog kunne give en lille Forestilling om Værkernes Ligheder og Forskjelligheder. Dog have vi af typografiske Hensyn ikke kunnet medtage de Summarier og Randbemærkninger, som findes i dem alle, dog udførligst i den svaningske Bibel.

Frederik II's Bibel 1589 i Fol.

Den Første Mose Bog. I.

I Begyndelsen skabte Gud Himmelen oc Jorden. Oc Jorden vaar øde oc tom, oc der vaar mørck offuer Dybet. Oc Guds Aand sueffuede offuer Vandet.

Oc Gud sagde: Bliffue Liuss, oc der bleff Liuss. Oc Gud saa, at Liuset vaar gaat: Da skilde Gud Liused fra Mørcked. Oc kallede Liused Dagen, oc Mørcked kallede hand Natten: Da bleff vdaff Afften oc Morgen den Første Dag.

Oc Gud sagde: Bliffue en Befestning mit i Vandene, som skal adskille Vandene fra huer andre. Da gjorde Gud en Befestning, oc atskilde Vandet som vaar vnder Befestningen, fra Vandet som vaar offuer Befestningen: Oc det skede saa. Oc Gud kallede Befestningen, Himmelen: Da bleff vdaff Afften oc Morgen den Anden Dag.

Dauids Psaltere. XVI.

Dauids gyldene Klenod.

GVD bevare mig. Thi jeg troer paa dig.

Jeg sagde til HERREN, Du est HERREN, Jeg maa lide for din skyld.

Christian IV's Bibel 1633 i Fol.

Den Første Mose Bog. I.

¹ I Begyndelsen skabte GVD Himmelen oc Jorden. ² Oc Jorden vaar øde oc tom, oc der vaar mørck ofuer Afrunden: Oc Guds Aand sueffuede offuer Vandet.

³ Oc GVD sagde: Blif Lius, oc der blef Lius. ⁴ Oc Gud saae at Liuset vaar got: Da skilde GVD Liuset fra Mørcket. ⁵ Oc Gud kaldede Liuset Dag, oc Mørcket kaldede han Nat: Da blef udaf Aften oc Morgen en Dag.

⁶ Oc Gud sagde: Bliffue en vijt udstract Befestning midt i Vandene, som skal atskille Vand fra huer andre. ⁷ Da gjorde Gud en udstract Befestning, oc atskilde Vandet som vaar under Befestningen, fra Vandet som vaar ofuer den udstracte Befestning: Oc det skeede saa. ⁸ Oc Gud kaldede Befestningen, Himmel: Da blef udaf Afften oc Morgen Anden Dag.

Dauids Psaltere. XVI.

Dauids gyldene Klenod.

GVD bevare mig, Thi jeg troer paa dig

² Jeg sagde til HERREN, Du est jo HERREN, Jeg maa lide for din skyld.

Frederik II's Bibel 1589 i Fol.

For de Hellige som ere paa Jorden, oc for de Herlige, Til dem haffuer ieg all min behagelighed. Men de, som skynde sig efter en anden, de skulle haffue stor Hiertsorg: Jeg vil icke offre deris Drickoffer met Blod, oc icke tage deris Naffn i min Mund.

HERREN er mit Godz, oc min Deel, Du opholder min Arffue deel.

Laaden er mig tilfalden paa Deyligste, mig er en skøn Arffue deel tilkommen.

Jeg loffuer HERren som gaff mig raad, oc mine Nyre straffe mig om natten.

Jeg haffuer HERREN altid faar Øyen: Thi hand er hoss min høyre Haand, derfaare bliffuer ieg vel ved. Derfaare glæder mit Hierte sig, Oc min ære fryder sig, oc mit Kiød skal ligge tryggelige.

Thi du lader min Siel icke bliffue i Helfuede, oc ey heller tilsteder at din Hellige raadner.

Du kundglør mig veyen til liffult, hoss dig er offuerflødig glæde; oc en lystig verelse hoss din høyre Haand euindelige.

Resens Bibel. 1607.

Den Første Mose Bog kaldet Genesis, I Cap.

I Begyndelse skabte GVD Himmelen oc Jorden. 2. Oc Jorden vaar øde oc tom, oc (der vaar) mørcke offuen offuer Affgrunden: Oc Guds Aand sueffuede offuen offuer Vandene. 3. Oc Gud sagde: Vorde Liuss, oc der bleff Liuss. 4. Oc Gud saa, Liuset vaar gaat: Oc Gud gjorde skilsmis mellem Liuset oc Mørcket. 5. Oc Gud kaldede Liuset Dag, oc Mørcket kaldede han Nat: Oc der bleff Aften oc der bleff Morgen, een

Christian IV's Bibel 1633 i Fol.

³ For de Hellige som ere paa Jorden, oc for de Herlige, Til dem haffuer jeg all min behagelighed.

⁴ Men de, som skynde sig efter en anden, de skulle hafue stor Hiertsorg: Jeg vil icke offre deris Drickoffer med Blod, oc icke tage deris Naffn i min Mund.

⁵ HERREN er mit Gods, oc min Deel: Du opholder min Arfuedeel. ⁶ Laaden er mig tilfalden paa Deyligste, Mig er en skøn Arfuedeel tilkommen.

⁷ Jeg lofuer HERren som gaff mig raad, oc mine Nyre straffe mig om natten.

⁸ Jeg haffuer HERREN altid for Øyen: thi hand er hos min høyre haand, derfor bliffuer jeg vel ved. ⁹ Derfor glæder mit Hierte sig, Oc min ære fryder sig, oc mit kiød skal ligge tryggelige.

¹⁰ Thi du lader min Siel icke bliffue i Helfuede, oc ey heller tilsteder at din Hellige raadner.

¹¹ Du kundgiør mig veyen til Lifuet, hos dig er ofuerflødig glæde, oc en lystig værelse hos din høyre Haand evindelige.

Den svaningske Bibel 1647.

Den første Mose Bog, kaldet Genesis. I. Capitel.

I Begyndelse skabte Gud Himmelen oc Jorden, 2. Oc Jorden var øde oc tom, oc (der var) mørck ofven ofver Afgrunden: Oc Guds Aand sveffede ofven ofver Vandene. 3. Oc Gud sagde: Vorde Lius, oc der blef lius. 4. Oc Gud saa, Liuset var got: Oc Gud gjorde skilsmis mellem Liuset oc Mørcket. 5. Oc Gud kaldede Liuset Dag, oc Mørcket kaldede hand Nat: Oc der blef Aften oc der blef Morgen, første Dag.

Resens Bibel. 1607.

Dag. 6. Oc Gud sagde: Vorde en udstract Befestning mit i Vandene, at den skulle imellem Vand oc Vand. 7. Oc Gud gjorde en vdstract Befestning, oc gjorde skilsmis imellem Vandet som vaar vnder befestningen, oc vandet som vaar offuer Befestningen: Oc det skede saa. 8. Oc Gud kallede den vdstracte Befestning, Himmel: Oc der bleff Aften oc der bleff Morgen, anden Dag.

Davids Psaltere. XVI.

Davids gyldene Smycke.

GUD beuare mig, Thi ieg haaber paa dig. 2. Jeg sagde til HERREN, Du est min HERRE, mit gode (kommer) icke til dig. 3. Til de hellige de som ere paa Jorden, oc herlige, Til dem er all min Behagelighed. 4. Deris Afguder skulle bliffue mange, de gaffue en fremmed (Gud) Morgengaffue: Jeg vil icke smage, deris Drickoffer, aff Blod, oc icke tage deris Naffn paa mine Læber. 5. HERren er min Arffuis deel, oc min Kalck, Du est den som opholder mit Lod. 6. Reb fulde mig paa de deylige (steder) ja det er en skøn Arffuedeel for mig. 7. Jeg vil loffue HERren som gaff mig raad, ja mine Nyre straffe mig om Nattene. 8. Jeg haffuer sat HERREN altid faar mig: Thi (hand er) hoss min høyre Haand, Jeg skal icke snuble. 9. Der faare glædde mit hierte sig, Oc min ære skal fryde sig, ja mit Kiød skal ligge tryggelige. 10. Thi du skalt icke forlade min Siæl i helffuede, du skalt icke lade din Hellige see forrodnelse. 11. Du skalt kundgiøre mig Lifsens Stjje, hoss dig (er) offuerflødig glæde, lystig verelser hoss din høyre haand euindelige.

Den svaningske Bibel 1647.

6. Oc Gud sagde: Vorde en vjdt udstract Befæstning midt i Vandene, oc ad den skulle imedlem Vand oc Vand. 7. Oc Gud gjorde en vjdt udstract Befæstning, oc gjorde skilsmis imedlem Vandet som var under Befæstningen, oc Vandet som var ofver Befæstningen: Oc det skeede saa. 8. Oc Gud kaldede den udstracte Befæstning Himmel: Oc der blef Aften oc der blef Morgen, anden Dag.

Davids Psaltere. XVI.

Davids gyldene Smycke.

GUD bevar mig, Thi jeg haaber paa dig. 2. Du (min siæl) sagde til HERren, Du est min HERre, mit gode (naaer) icke til dig. 3. (Men) til de hellige de som ere paa Jorden, oc til de herlige, Til hvilcke all min Behagelighed er. 4. Deres Afguder skulle bliffue mange, de gavfe en fremmed (Gud) Morgengavfe: Jeg vil icke smage deres Drickoffer, af blod, oc icke tage deres Nafn paa mine Læber. 5. HERren er min Arffvis Deel, oc min Kalck: Du est den som opholder mit Lod. 6. Reb fulde mig paa de deylige (Steder,) ja det er en skøn Arffuedeel for mig.

7. Jeg vil lofve HERren som gaf mig Raad: ja mine Nyre lære mig om Nattetjde. 8. Jeg hafver sat HERren altid for mig: Thi (hand er) hos min høyre Haand, Jeg skal icke snuble. 9. Derfor glædder mit Hierte sig: Oc min Ære fryder sig: ja mit kiød skal ligge tryggelig. 10. Thi du skalt icke forlade min Siæl i Helfvede, du skalt icke lade din Hellige see Forraadnelse. 11. Du skalt kundgiøre mig Lifsens Stje: hos dig (er) ofverflødig Glæde, lystige Værelser hos din høyre Haand ævindeligh.

Tillæg.

1.

Kongebrev til Professorerne om at afgive Erklæring om, hvilken Bibeludgave der burde lægges til Grund ved et nyt Oplag.

Christian denn fierde med Guds Naade, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning.

Wor Gunst thilforrn. Viider att efftersom Oss andragis, huor-ledis her vdi Riigit stoer mangell skall vere paa den Danske Bibell, saa den icke lettelig til Kiøbs skall verre at bekomme, och Os Elschelige Nicolaus Suab wor Mynttemester med hans medconsorter vnderdanigst er begierendis, Wii hannom naadigst forunde vilde, denn igienn paa Ny att maatte lade oplegge: Da bede Wii eder och naadigst wille, atti eder samtlig med forderligste imod os erklærer, huilken aff Bibelens versioner eder synis bedst att kunde opleggis, och paa huad stiehl och thryck, effterdi mangell derpaa er; och samme eders vnderdanigste erklering wdi Wortt Cantzelie indschie. Dermed scheer Wor Willge. Schreffuet paa Wort Slott Kiøbenhaffn, den 7 Januarij A^o 1629.

Vnder Wortt Zigneett.

Christian.

Udskrift: Os Elschel. Hæderlig och Høylerdt Rectori och menige professoribus wdi Vniversitetitt her wdi wor Kiøbsted Kiøbenhaffnn.

Original i Konsistoriets Arkiv. 1 Pont. Ann. III, 792, hvor Brevet omtales under Aaret 1629, henføres det urigtig til 7de Juni.

2.

Forhandlinger i Konsistorium om den ny Bibeludgave.

11. Januarii. Effter Søndags Predicken lod Magnific. Rector Professoribus thilsige, adt di ville efter thienisten bliffue thilstede. Och bleff et Kongebreff lest om den Danske Bibel, som Nicolaus Suaff Myntmester och hans Consorter ville oplegge, huilcken Professoribus siuntis best adt vere. Skall thilkommendis Consistorio videre derom delibereris.

14. Januarii. Primum negotium skulle haffue verit de Bibliis; men efterdi Bispen var icke thilstede, bleff Pedellen hen-

skicket thill Bispen adt hente hans resolution. Hand vnskyldet sig icke adt kunde nu komme thilstede, icke heller adt hafue sig ennu derpaa betenckt, derhoss begierendis, adt dett kunde ennu anstaa en dag, 2 eller 3. Huilcket bleff saa beuilet.

17 Januarii. Bleff concluderet om Bibelen, som effter Kongens breff igien skulle tryckis, adt dett var vell raadsom, adt de begge to kunde opleggis, bode den gammel, som kaldis Kong Frederichs, og den ny som er tryckt i Octavo. Den ny for lere folckis skyld, som see efter fontes, den gamle for den gemene Mand, efterdi den er verteret efter Lutheri Bibell, som er som en paraphrasis tillige med Versionen. Doch dersom en aff dennem allene skulle opleggis, borde gemene mands beste herudi sønderlig att achtis, och den gamle helst opleggis, och dette udi stor Median qvart, med en reen och maadelig stil. Och skall Notarius denne resolution schriftlig forfatte, adt den til Professores kan omskickes, och saa i Cantzeliet indleffueres.

3.

Universitetets Svar paa Kongebrevet af 7de Januar 1629.

Efttersom vi hafuer bekommet voris Allernaadigste Herris och Konnings schriftlich Befahlning, adt vi os med det forderligste erklære skulle, huilcken af Bibelens Versioner os siunis best adt kunde opleggis, och paa huad still och tryck, efterdi mangell derpaa er: Saa haffue vi samplichen vdi Consistorio derom delibereret, och paa Kong. Maitz. naadigst behag dett saa for gott anseett, adt efterdi der er mangell saa vell paa den gammel in folio, som kaldis Kong Frederichs Bibell, som paa den Ny in Octavo, for nogen faa Aar siden trycket, adt dett var gafnlich, adt de begge tu kunde opleggis, den Ny for det Hebraiske och Originaliske Sprochs egenskabs skyld, som der vdi Ord fra Ord nesten fortolckis, och aff dennem, som studeret haffuer, med nytte brugis. Men den gammel Bibell, effterdi den følger Lutheri Tydske Version, och som en Paraphrasis det Hebraiske Sprochs art och egenskab vdi talen saa vell som Ordene, den gemene Mand thill stor efterretning, vdlegger, hafuer den derfor altid sønderlig verrit commenderit och er vell verdt for andre adt kunde thill gemen beste igen vdkomme, naar der nogen faa stæder, som Interpres icke haffuer dette Tydske Sproch rett achtet, bliffuer

forandrit, och med Versiculis, som de andere distingverit. Men dersom aff disse tuende en allene eller først skulle opleggis, siunes den store Bibels Version mest fornøden adt vere. Anlangendis Stijlen och trycken, som der thill skulle brugis, endog den Bibel in folio baffuer en schön renlig och leeslig literam, saa er doch formaten thill adt bruge i gemeen all for stor och vhendelig, och icke heller huermands kiøb. Disligiste efterdi vdi den liden in Octavo er heell smaa Stijl, som icke kan aff huermand lesis, sønderlich aff gammel folck, som sig helst vdi Guds ord ville belystige och øffue, siunis oss herudi ochsaa, adt man ingen skickeligere Tryck efter forberørte leilighed kunde bruge end vdi stor Quarto paa smuck medianpapir, med en reen och maadelig typum, som baade en och anden kunde vere bequem til adt kiøbe och lese. Setter doch saadant allsammen vdi Kongelig Maytz. allernaadigst och høyvisest disposition, som her vdi, Gud thil ære och sine vndersotter thil gafn och beste, det rette middell vell ved at ramme. Kiøbenhaffn den 18 Januarii Anno 1629.

Eders Kong. Maytz. vnderdanige

Rector och Professores.

Afskrift i Konsistoriets Kopibog, 1602—32, Fol. 241.

4.

Separaterklæring om hvilken af de ældre danske Bibeludgaver der burde lægges til Grund ved et nyt Oplag.

Om Biblen ad tryckis igien paa Danske, med stor Stiil, for dend meenige Mand oc de gamle efter Luthers egen Tydske Paraphrasin, det nægste mueligt er.

1. Er ad acte, ad Høyl. K. Christiani III Bibel blef begyndt saaledis at fordanskis ved D. Pet. Pallad. oc H. Peder Tidemand etc. Dog Tydsken mange steds icke ret forstanden etc., med Palladii skøne Fortale, som vel er verd at tryckis igien etc.

2. Ad Høyl. K. Friderici II. Bibel blef atter offuerseed til Tryck af Hemmingio (i Roskild) ofuer det Ny Testamente, D. Pouel ofuer Mosen, D. Anders Lauritzøn ofuer Propheterne, M. Desiderio ofuer Psalteren, item D. Jørgen oc M. Peder Agesøn ofuer det andet, som mig er berett: huilcke oc vaare Correctores ofuer alt.

Men, huis da blef forandret, vaar icke saa meget efter Luthers Tydsk, som efter den Zürigske Bibel oc andre Versiones, som det siunis.

Oc findis det altsammen fra første til sidste antegnet i den første gamle Danske Bibel, jeg dertil lod legge ind paa Liberiet.

Fattedis endda meget, som icke vaar ret fordansket efter Luthers Tydsk, oc hafde jeg det antegnet hos dend anden store Bibel, som det da blef viist hans Maytt., oc vaar derudi ad see, førend dend siden blef med andet derhos optegnede forandred efter Hebræiske og Grækiske nærmere, saa som H. M. os hafde befalit dend lidle Bibel ad tryckis saaledis.

3. Saa er endnu Høyl. K. Christians første Bibel nærmere efter Luthers Tydsk, end dend anden, K. Frederici II: ad dend første derfor skulde igien foretagis endnu oc igjennem sees efter Luthers egen Bibel med fliid.

Oc hafuer M. Peder Gelstrup, nogle aar forleden, efter min begiering det begyndt ofuer det gandske Ny Testamente. Oc eftersom hand vel forstaar sig baade paa Tydsken oc Dansken mod huer andre ad acte, veed jeg ingen endnu sligt bødre kunde giøre, om hand det vilde tage sig paa etc. Huortil jeg oc gjerne vndertiden vil hielpe, saa meget mig mueligt er.

Af Konsistoriets Arkiv. Forfatteren af denne Erklæring er sandsynlig Biskop Hans P. Resen, dog er Stykket ikke skrevet med hans Haand. Underskrift og Datum mangler.

5.

Kongelig Befaling om at Christian den Tredies Bibel skulde lægges til Grund ved en ny Bibeludgave.

Christiann denn fierde, med Gudtz Naade Danmærkis, Norgis, Wenndis och Gottis Konningh.

Wor synnderlig Gunst thillforn. Wi haffuer aff eders vnderdanigste erklering, om huilche aff Bibelens versioner bedst siuntis at schulle opleggis, forstanden, at denn gammell Bibell, som følger Lutherj Tysche version, schulle well werre wert for andenn igien at vdkomme, naar der nogenn faae steder, som interpres iche haffuer det Tydsche sprog ret agtett, bliffuer foranderit och med versiculis som de andre distinguerit. Thi bede wii eder och naadigst wille, atj med det forderligste eder emod os erklerer,

paa huilche steder der findis iche ret at werre agtitt, och huorledis det schall forandris, och det vnder Vniuersitets segell. Huilchenn erklering I wdi worris Candzelie haffuer at indleffuere. Dermed seher wor wilge. Befallenndis eder Gud. Schreffuit paa wort slot Kiøbennhaffnn den 24. Januarij 1629.

Christian.

Udskrift: Os Elsch. Hederlig och høylerde Rectorj och meenige Professoribus vdi Vniuersitetet herwdj wor Kiøbsted Kiøbennhaffnn.

Paategnet: Lest paa Consistorio den 26 Januar. Anno 1629.

Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 190.

6.

Fortsatte Forhandling i Konsistorium om Revision og Trykning af den ny Bibeludgave samt om Anvendelsen af Bibelpengene.

1629.

14. Februarii. D. Caspar leffuerede Notario nogen errata, som hand haffuer observeret, huor den Danske Frederici Bibel discreperer fraa den Tydske Lutheri Version.

7. Martii. Om Bibelen bleff delibereret, huad der skulle suaris till Kongens breff. Och skulle det samme, som Doctor Caspar inlagde och observeret haffuer, renscriffues och i Cantzeliet leffueris, intill der begyndes adt tryckes paa Biibelen, saa kan Correctores well observere noget mere.

1630.

17. Martii. Eftersom Dnn. Professoribus jussu Cancellarij bleff thillkiende giffuett, hans Mayttz. Villie adt verre, adt Bibelen leggis op in folio: och Typographus haffde undschuldit sig adt sustinere istos sumptus; da vaar der ingen aff Professoribus, der die bleff adspurt, som villde understaae sig thill der paa adt giøre naagen bekostning, uden D. Plumius, som sagde sig derpaa iche endnu adt verre betengt. Loffuede dog alle, som vaare gnari Germanicæ lingvæ, adt willde haffue vmage adt conferere Christiani III och Friderici II Editioner med Versione Germanica Lutheri, eftersom hans Maytt. villde ingen forandring derudi, uden huor der [er] palpabilis error.

15. Julii. Leffuerede H. Powell Thrane paa W. Christoffer Vrhnes vegne 2500 daller in specie til den Danske Bibels edition, paa huilcke hand strax fick Universitatis qvitant. Pengene

bleffue indlagde udi Skabet, til huilcket Dnus D. Brochmannus beholt nøgelen, idque in præsentia Magn. Dn. Rectoris, Dn. D. Brochmanni, Dn. D. Finchij, Mag. J. Finchii et Notarii (o: M. Joh. Resenii).

30. Octobris. Dn. D. Brochmannus de mandato Cancellarij fremlagde tuende Proffuer Papiir, den eene ringe oc derfaare wtienlig, oc den anden fiin, som en Kiøbmand fra Amsterdamb hid haffde indskicket til den Danske Bibels oplag, oc skulle Riset aff det beste Papiir koste $2\frac{1}{2}$ Daller in spec. Dette Papiir befalt Bispen, som Notarius lod det see, oc omnibus Professoribus vell. Oc bleff saa leffueret M. J. Erasmio, at hand skulle tale med Peiter Musfeld om det beste Kiøb, oc at hand vilde det forskriffve, at mand det med første kunde bekomme.

Fremlagde ocsaa Dn. D. Brochmannus Salomon Sartors forslag om Tryckeløn, som begierer 6 Daller in specie for Arcket. Melchior Martzan bleff opkaldet oc erklerede sig at kunde gjøre det for 3 Daller in specie. Episcopus viste icke vist, efftersom hand derom ved Notarium bleff adspurt, hvad Arcket aff den liden Bibel kaaste. Omsider kom Salomon ocsaa ind oc benecktede sig uden sin skade icke at kunde forfærdige Arcket i denne dyre tiid for 4 specie Daller. Vill videre i eftermiddag tale der om med Mag. Rectore.

1. Novembris. Finita concione begierede Mag. Rector, Professores vilde blive tilstede, oc bleff saa læst Professorum contract med Peiter Musfeld om Papiir at forskaffe til den Danske Bibels edition, oc Peiters reversal igien, som Notarius den haffde fattet, hvilcke Dn. D. Brochman tog hiem med sig videre at offverveie oc siden til de andre forskicke.

2. Novembris. Vaare in Consistorio M. J. Erasmus oc Notarius M. J. Resenius, oc bleffue da udtolde aff de Penge, som vaare komne fra Norge til Bibelens edition, 1000 Daller in specie, som M. J. Erasmus tog med sig at offverlevere Peiter Musfeld.

20. Novembris. Leffverede Dn. D. Finchius et wbundet exemplar aff den store Danske Bibell, som skall bruges til att trycke efter, oc skall hand haffve trende Exemplaria aff den ny igien, naar den, med Guds Hielp, bliffver ferdig.

27. Novembris. Leste Magn. Rector Dn. D. Brochmanni breff, som hand efter Mag. Cancellarii haffde skreffvet hannem

til, i den meening, at det for adskillige Aarsagers skyld vaar Høyeffrigheds villie, at baade Salomon Sartor oc Melchior Martzan skulle vere om at trycke den Danske Bibell. Huorpaa de ocsaa begge bleffue opkaldede, oc efter lang Tergiversation, som Salomon gjorde, oc megen indvending om Stilen oc andet, loffvede at de ville forfatte deres anslag oc mening skriftligen oc det offverleffvere til Rectorem paa Mandag.

1. Decembris. Bleff Salomons oc Melchers resolution om Bibelen at trycke lest, oc delibereret om lofflig oc billig contract med dennem at giøre, hvis momenta ocsaa bleffue antegnede; oc der de self bleffue indfordrede, consenterede de udi samme vilckoer, hvorpaa Notarius tog dennem med sig, at fatte contracten paa begge sider.

8. Decembris. Leffverede Dn. D. Brochmannus 500 Daller in specie fra sig, som han 3. Decemb. haaffde oppebaaret aff E. oc W. Christoffer Wrnes Tienere aff de Norske Penge til den Danske Bibels oplag, for hvilcke ocsaa 3. Decemb. bleff giffvet Universitatis qvittans¹⁾, oc aff samme Penge fick strax Bogtryckerne de 400 Daller in specie, efter deres Contract; det 100, som vaar tiloffvers, bleff indlagt udi Skabet.

1631.

13. Januarii. Vaare in Consistorio M. Johannes Erasmi oc M. Johannes Resenius, oc bleffue da taalde til Peiter Mossfeldts Tiennere 1000 Daller in specie aff de Penge, som vaare indkomne til Bibelens Edition, som hannem om Dagen tilforn foruden de forrige 1000 bleffue bevilgede paa Papirens Leverantz aff Professoribus, och bleff for^{ne} Peiter Mossfeldts qvittants paa for^{ne} 1000 Daller in specie igien indlagt i skabet.

26. Martii. Med Bibelens Penge bleff saaledes sluttet, at M. Johannes Resenius skulle dennem faarestaa, dog de skulle bliffue standendes in Consistorii Custodia, saa han efterhaanden kunde in præsentia alicujus Professoris tage til sig til fornøden vdgift, oc saa holde Bog paa Indteckt oc Vdgift, oc naar Vercket er forferdigett, at leffuere Regnskab fra sig oc saa bliffve videre

¹⁾ Af et Regnskab i Konsist. Arkiv ses, at der i 1630 og 31 ialt blev indbetalt 4000 Dal. in sp. fra Norge til Trykning af Bibelen, sikkert hele Beløbet, som dette Land ydede.

besuering der med quitt. For hvilcken hans umage hand skall haffve om Vgen 1 Daller in specie.

15. Aprilis. Peiter Musfeld lod ved M. Hans Rasmussen giffve tilkiende, at der vaar mere Papir ankommen, som M. Re-senius skall skaffe op. Saa oc ad Kiøbmanden haffde fremskicket en anden Probam paa nogen Papir lidet mindre end det faarige, om mand noget deraff vilde annamme, oc gaff tilkiende, ad alting nu vaar dyrere i Holland. Men hvorum alting er, daa skall Peiter holde sig effter contracten i alle maader.

22. Aprilis. Læst K. M. obne Breff om Papiret at nyde toldfri til Bibelens oplag¹⁾).

9. Julii. Bleff Salomon Sartor indfordrett, oc giffued hannem K. M. oc Cancellarii villie oc mening til kiende, ad efftersom hand begierer en specie Daller for hver Stycke til Bibelen, da skall hand enten unde Melchior dennem for den omkostning, hand gjorde paa Reisen, eller ocsaa selff trycke den Part, som Figurerne ere udi. — Salomon resolverede sig, ad hand ville tage alle de Arck til sig, som Figurerne ere udi, oc dermed skall Salomon quittere aff Melchior for Reisen.

Indkom Melchior Martzan, oc bleff hannem saadan Salomons resolution tilkiende giffuet, hvor med hand sig ocsaa lod nøye. Oc skall hand paa Mandag tale med Rector oc giøre sitt Jura-mentum, efftersom hand er aff K. M. privilegeret²⁾.

23. Julii. Bleff Simon (de Pas) Kaabersticker indfordrett, oc paamindet, ad hand ville vere noget flittigere, oc lade bliffve ferdigt, hvad hannem befales. Oc loffuede ad giøre Doctoris Brochmanni Due ferdig til Michaelis og Frontispicium til Bibelen med hans Mayst. contrafei til Ny Aars Dag.

2. Septembris. Finita concione begierede Mag. Dn. Rector, ad Professores, som vaare i Kircken, vilde bliffue tilstede. Da leste hand en Zeddell sig tilskreffuet fra Peiter Musfeld, anlangendes ad Kiøbmanden i Holland, som leffverer Papiir til Bibelens edition, er begierendes, hand endnu maatte bekomme 500 Daller in specie, oc der hoes ocsaa ad vide, om mand haffver

¹⁾ Dette Kongebrev, dat. 10. April 1631, findes i Sjæl. Reg. Nr. 18, Fol. 572.

²⁾ Nemlig til at være anden Universitetsbogtrykker.

meere Papier end de 1700 Riis, som ere bestilt, behoff. Hand haffver allerede bekommet 1000 Daller offver contracten, saa mand derfaare icke videre hannem kand forstrecke, førend Papiret bliffuer altsammen leffveret. Oc effter Bogtryckerens andslag haffver mand inted mere Papir behoff.

5. Octobris. Proponeret M. Dnus Rector, att den Kiøbmand, som forschaffer papir til Bibelen, beklager sig icke uden sin skade att kunde holde det kiøb, giort er, efftersom prisen der paa, saa wel som paa Andet, udi Franckrige forhøyes; er derfor begærendis, om hannem icke en ortz gylden paa huer ries motte beuilgis aff de 600, som rester, oc endnu skal erleggis. Professores mente, Contracten schulle holdes, oc dog loffuet att giøre, huad mueligt er.

14. Octobris. Om Papiret thil Bibelen wil giøris it offuerslag paa ny, oc talis med Cancellario.

29. Octobris. Til Bibelen will endnu behøffues 1000 Daller in specie, hvor om Rector kand tale med Cancellario, ad mand kand faa dem i specie Mynt til Papired ad affbetale.

1632.

25. Januarii. Effterdj der flux thryckis paa Bibelen, oc mand med første Leilighed haffuer papiret at foruente, oc der thil skal endnu giøris fornøden 1000 sp. Daller, da haffuer Rector saadant andraget Her Canceler, oc vil Cancellarius haffue en fortegnelse baade paa huis, som er udkommen thil Bibelens tryck, saa oc paa huis endnu kand giøris fornøden, att mand i tide kand see om middel, oc wercket icke forømmis. Oc efftersom M. Joh. Resenius haffuer derom giort en offuerslag, skall den leffueris Rectori, att den H. Canceler kand tilstillis.

18. Februarii. Indkom Simon de Paes oc haffde med sig en vdkast aff huis Kobberstycker udi Bibelen, som tryckis, skulle indsettis; loffuede til S. Hans tider att forferdige de 4 stycker, naar hand haffde derom contraheret med H. Cantzeler, oc wil Rector gaa med hannem Hora XII thil Cancellarium.

3. Martii. Det fierde Kobberstycke til Bibelen skal Cancellario vises, oc siden tales med hannem om de momenter, Simon de Pass i contracten begærer at motte forandris.

4. Augusti. Bleff Peder Musfeld paa hver ris aff Bibelens Papir, som ere 700 ris, beuilget 5 stiver.

24. Octobris. Gaff Rector thil kiende, att Kobberpladerne thil Bibelen vare nesten færdige, och att Salomon difficulterer dennom att thrycke. Bleff derfor opkaldet oc thilspurt, om hand da vilde trycke disse kobberstycker, huortil hand suaret, at Contracten holt hannom icke der thill. 2. Om hand da vilde lade trycke det. Hand suarede, hand motte haffue betaling for det, men viste icke att giøre noget offuerslag, huad det vilde koste, fordi hand wiste intet der med att omgaa oc haffde ingen forstand der om. — Desligest sagde Melch. Martzan, att hand icke wiste, huad det verk vilde koste att thrycke. Simon de Pas mente, det vilde komme paa en 200 rixsdaler, og sagde, de kunde begynde att thrycke kopperstycker, naar de wilde, de skulde wed hannom icke forhindres.

31. Novembris. Kongens Contrafey for paa Bibelen kand tryckes, paa det blad, som Fortalen er paa den anden Side.

1633.

26. Februarii. Salomon Sartor oc Melchior Martzan bleffue indkaldet, oc giffuet dennom tilkiende, att de skulle legge Bibelen sammen, oc haste der med effter Kong. May. befalning, oc att begynde thilkommendis vgge.

Magnificus Dominus Cancellarius urgerer paa den ny Bibel, som skal tryckis, oc bleff Melchior saadant thil kiende giffuet, att resolve sig, huor snart hand kand giøre sig ferdig thill Reisen. Beretter sig icke att kunde reise før Paasche, naar Skibene de gaar ad Holland, oc hand fanger D. Jespers Bog ferdig.

24. Martii. I Choret effter predicken bleff sluttet, at Rector skulle consulere magn. Cancellarium, huorledis den danske Bibel, hans May. foræris skulde, kunde best indbindis.

Bleff sluttet, at Simon de Paes skulle bekomme sin betaling for koberstyckerne til Bibelen forferdiget, huilcke M. Hans Resen kunde aff Amager kirckepung vdlegge, dog at pengene, som der til vdlagt bliffuer, skulle strax igien der indleggis, naar fornø danske Bibel nu selgis; det samme kand ochsaa holdis med kaabertryckerens løn.

30. Martii. Den danske Bibel, som Hans May. skal foræris, kand indbindes vdj Blaaf Fløvel, eller en anden smuck farue efter Rectoris tycke, vndertagendis guel. De andre Exemplaria, som til Frøckerne skal foræris, skall bindis enten vdj sort eller røt Cordewan oc forgyldis.

Med Bibelen, som skal selgis, loffuet Rector, Doct. Nicolaus Petræus, att wilde haffue indseende, saaledis, att hand anammer pengene til sig aff den, som Bibelen bekommer att selge, oc kand paa huer gang 20 exemplaria vdgiffuis, eller saa mange, som Rector selff beest siunis. Siden skal pengene anleggis til den Latinske oc Hebraiske Bibels tryck, effter hans May. breff oc forordning.

Melchior Martzan tog wed, oc loffuet att collationere Bibelen gandske, oc staa til rette for huer defect som findis vdi det, hand selff haffuer tryct; naar noget vdi Salomons feyler, skal det i lige maade aff hannom strax compleris. Same Bibel, naar den saaledis er collationeret, skal Melchior wdselge, oc haffue for huer hundred for sin wmag 10 specie daler. Oc skal hand strax leffuere pengene til Rector D. Niels Pedersen for dem, som solte ere, førend hand fanger flere Exemplaria vd at selge. Bibelen skal selgis for rigsdr. in specie, huer exemplar 7 rigsdr. in sp. Paa Collationen skal strax begyndis, huor til nogle Studenter skal tagis til hielp, oc skal Melchior haffue god indseende oc tilsium der med, effter som det hannom allene siden tilkommer at suare, om de icke ret ere collationerede. Oc kand Salomon her om paamindis, att hand haffuer nogen paa sine wegne der hos, naar Bibelen bliffuer collationeret, paa det hand selff kand see, naar nogen defect findis oc bør at compleris. Ellers skal Salomon intet haffue med Bibelens collation at bestille, men Melchior allene, effter for^{ne} contract, att suare der til.

13. Aprilis. Eftersom Bogtryckersuennene ere deris Retlighed begierendis aff Bibelen, som er thryckt, bleffue Salomon Sartor oc Melchior Martzan opkaldet oc thil spurt, huor mange exemplaria en Suend bør aff huis som tryckis. Effter lang deliberation bleff beuilget, att huer Suend, efftersom det communter saa holdis, schulle nyde 2 Exemplaria, huilcket effter de 10 Suennis tal, som paa bibelen haffuer arbeidet, ere 20 Exemplaria tilhobe. Dog schal tallet her foruden være fult, som til Universitetet leueris. De 16 Exemplaria, som Suennene paa deris egen hand haffuer tryct paa grofft papir, schal leueris til Magn. Rectorem, oc hos hannom for huer exemplar anamme 4 rigsdr.

25. Aprilis. Bleff samtyckt oc sluttet udj Rectoris huus, att kobbertryckeren ossueralt skal foræris 8 specie Dr., saa lønnen oc foræringen kand løbe paa 100 Specie Dr.

18. Junii. Bleff leest huis der bleff indskreffuen i Liberiens Bog aff M. Joh. Christophoro om Bibelens exemplaribus, som hand anammede i formiddag aff Decano M. Joh. Resenio in præsentia Rectoris et M. Thomæ Bangii.

3. Augusti. Dominus Episcopus proponered om Bibelen, som tryct war, huorledis der med skulle holdis, om icke Kirckerne paa Landet effter hans May. breff skulle haffue deris refusion aff Bibelen for den vdleg, de haffde giort. Professores lod læse hans May. siste breffue der om, som melder intet om nogen refusion til Kirckerne, men att pengene, som erøbis aff den danske Bibel, skulle thil en Hebræiske oc latiniske Bibel anuendis. Huor om Her Canceler, som self personlig møtte i Consistorio, bleff consulerit; daa suarit hand, att mand skulle holde sig effter hans May. siste breffue, oc Kirckerne skulle intet der aff haffue.

31. Augusti. D. Nicol. Petræus gaff for, att H. Canceler haffde talet med hannom, att mand vilde betencke, ved huad middel Bibelen best oc snarist kunde selgis oc distraheris.

Melchior Martzan bleff tilspurt, om de Typi, hand haffde bestilt i Holland, vore ferdige, oc naar hand ventet dem, da suaret hand, att Ericus Tormius haffde nylig skreffuet hiem, at de latinske og Hebræiske typi vare nesten ferdige, de grædske bliffuer icke saa snart ferdige; hand venter med det første en præffue aff dem, som hand Professorerne vil wiise, att hand da motte faa 200 sp. Dr. der til.

Efftersom vdi hans May. breff til Professores om Bibelen staar, att interpretatio skal være congrua: huorledis der med skal holdis. Synis best, at interpretatio latina skeer saa, att den siden for sig self bequemmeligen kand tryckis, oc Emphases lingvæ Hebrææ ad marginem libri att noteris.

1634.

26. Februarii. Med Biblerne skulle thuende Studiosi følge, nemlig Albertus Chilianus oc Laurentius Trane, oc faar Fougeden att følge med thil Aars oc leuere Biblerne og Breffue, som Notarius kand skriffue Magn. Dn. Cancellario til fra sig.

9 Junii. Lod bogføreren af Malmø kiøbe ved sin tienere 22 exemplaria Bibliorum, och gaff 7 dlr. for huert exemplari: och anammede Dn. D. Nicolaus Petræus 154 sp. dlr. for samme

22 exemplaribus: huilcke exemplaria Notarius M. J. Christophorus till Melchior Martzan strax aff Bibliotheca leffuerede.

18. Octobris. Proponerede Dn. D. Brochmannus, att Mag^{cus} Dn. Cancellarius haffde talt med hannem, effterdi Gud Allermchtigste haffde henkaldet S. D. Niels Pedersøn, som tilforne haffde haft Versionem Biblicam Latinam vnder hender: da paa det saadant Werck icke schulde nederlegges och vndergaa, siuntess hans Magnificentz, att samme labor schulde injungeres Dn. Joh. Suaningio, som nu er till Parijs. Och paa det samme versio kunde matureres, schulde hand endnu forholde sig sammesteds ob commoda adminicula enten eet halfft eller heelt Aar endnu. Och effterdi stipendium Regium er confereret een anden, dend tid hand bleff voceret ad professionem Philosophicam quampiam: da schal hannom salarium Academicum were følgachtig. Och will Magistratus, att effterfølgende puncter aff hannom schulle observeres. 1. Skall hand intel andet tage for end lectionem V. Testamenti, och lade sig were dend familiarissimam. 2. Skall hand seponere, saa well som andre studia, saa ochsaa Rabinorum lectionem. 3. Skall han notare, huor Arias Montanus haffuer erreret. 4. Notere huis Arias haffde castigeret, och icke burde at castigeres: och huis burde att castigeres, och er forbigaaet aff hannom. 5. At consulere peritiores istarum lingvarum Orientalium ibidem de locis difficilioribus.

1635.

4. Aprilis. Bleff delibereret om dend danske Bibels penge, huem dennem hereffter schulde annamme, siden S. Niels Pedersen er wed døden affgangen, och her nu speris flux effter Bibeler. Bleff Dn. D. Johannes Brochmannus ombedit, hand wilde paatage sig wmagen, som loffuede sig det att wille giøre, naar hand fick nogen Rede for det forige.

21. Octobris. Bleff Bibelens Regenschab hørt, approberit och wnderschreffuen, som Mette S. Doctoris Nicolai Effterleffuerske lod iudlegge wed Dn. M. Johannem Resenium: Och leffuerede Dn. M. Johannes Resenius till Dn. D. Johannem Brochmannum tuende Handskriffter.

1636.

13. Julii. Biblia schall transfereris paa egen omkostning.

1637.

2. Januarii. Bleff hans May^{tes} breff, anlangende Biblia Latina, som schulle trøckis cum Commentarijs Lutheri, lest.

18. Januarii. Negocium concernens editionem Bibliorum Latinorum Lutheri bleff expenderet.

1639.

25. Februarii. Bleff lest Kong. Maj. breff om den danske bibell, som in minori forma igien skall tryckis.

14. Novembris. Bleff befallit, att der skall skriffuets till alle Bisper i Jutland, at de vilde lade Academiet vide, (huor) många aff biberne der er solde, och (huor) mange der er tilbage.

1640.

26. Junii. Proponeret M. Niels paa Magnifici Dn. Cancellarii wegne trende ting: 1. om det icke kunde skee, at biberne kunde paa taxten nogit forringis och selgis for 6 Rigsd. Respondebatur: nar de bekom beskeden fra bisperne, huor mange der var sold och mange usold, vilde de tage det i betenckning. 2. proponeret hand de Gymnasiis, om professores ei siuntis, at de skulle verre landen gaffnlig och nyttig. 3. talde hand oc om en attestacione Philosophica, som hand vilde at studiosis skulle giffuis. Herforuden proponerede M. Niels om en stuor partie biber, som er huortekommen i M. Johans Christophersens tid, huortill bleff suarit, at M. Johan skall sielff tiltallis och om samme biberne foreholdis.

22. Augusti. Mester Johan Christoffersen skal giøre Regenskab for de Exemplaribus Bibliorum, som fattis i tallet, naar M. Niels Povelsen haffuer leffueret en fortegnelse fra sig paa defecten.

Et Exemplar aff biberne skal smuck indbindes oc foræris til Bibliothecet.

7. Novembris. Bleff indlagt fem handskriffter in scrinium Universitatis effter D. Clausis tilforne indlagde Regnskaber, nemlig 3. Velbyrdig Tyge Brahes handschrift paa 1000 sp. Dall. af Bibelens penge. 4. Velb. Mogens Seesteds handschrift paa 1000 sp. Dall. ocsaa Bibelens penge.

1644.

1. Maji. D. Niels Powelsen fremlagde sit Regenskab paa hues Biber hand haffde annammet oc solt: huilket bleff hørt. Oc begierde hand, at same Cura maatte nu paaleggis en anden.

For hues Penge, som hos ham staar oc hand skyldig bliffuer udi same Regenskab, erbød hand sig tiil at legge neyactige handskriffter fra sig tiil Academiet, saa at Rector herefter deraff kunde oppebære Renten. Professores ware dermed well tilfreds, naar kun handskrifterne ware neyagtige nock oc folckene wisse, som pengene staar hos. Dog^kand hermed differeris ad plenius consistorium.

9. Julii. M. Hans Suaning indstillede igien de trende skreffne Parter aff Bibelen, som hand tilforn haffde laant oc vdtaget aff Consistorio.

1645.

26. Januarii. M. Hans Svaning anloffuede at paatage sig Bibliorum inspectionem oc staa for Regnskabet effter S. Doctor Niels Povelsen. Hannom er bevilget at beholde hos sig vden Rente siuff hundrede Rixdaler aff Biblernes penge, indtil Resten aff hues hand haffuer anvendt paa sin Residentz hannom ganske bliffuer betalt, efterdi hand til same Residentzes Bygning haffuer sielff forskudt den største deel penge, oc saa mange Aar ingen Rente deraff worrit aff Academiet begierendis.

31. Januarii. Lest hues Jeg Peder Spormand med M. Jørgen From oc Melchior Martzan skriftlig haffde forfattet anlangende tallet paa Biblerne, som igaar fandtis paa Bibliotheket, huilcken bewijs M. Hans Suaning, som haffuer loffuet herefter at wille være Bibliorum Inspector, tog til sig.

Bleff Doctor Niels Povelsøns Regnskab for Biblerne hørt igien, effterat det war reenskriffuet. Oc befandtis da hans Efferleffuerske med hans Arffuinger skyldig at bliffue tiil Bibliotheket for Bibeler 2153 $\frac{3}{4}$ Rix Daller. Huilcke skal betalís.

1647.

25. Junii. Att M. Bangius skulde constitueres en Bibliothecarius perpetuus och strax annamme Bibliothecam effter sin formand udi tuende Professorum nerverelse och haffue aarligen til løn to thusinde rdl. rente aff Bibelens penge och den gamle Bibliothecarii løn hos en ex Pædagogis.

1649.

2. Maji. Refererede Rector, at H. Cantzler saa gierne, at resten aff Biblerne bleffue solde stycket for 4 Rdlr. Huilcket Professores och consenterede. Och loffuede Melchior Martzan

att vilde giffue 2000 Sp. Dlr. for dennem alle. Huorfore hand gaff Universitetet een handschrift paa forneffade Summa.

1650.

15. Januarii. Melchior Martzan opkaldet paa Consistorio vor gestendig sig at verre schyldig af Bibelens penge 460 Rix Daler, som hand strax erbiuder sig at giffue handschrift paa och forrente første gang til xi Decembris 1650, och siden fremdeles, til samme Aars Dag, saa lenge de hos hannem bestaaendes bliffuer, och sette imidlertid Vniversitetet sit gandsche Typographie til underpant.

D. Svaningij Regnskab paa Bibelens penge blef hørt. Efterad samme Regnskab wor hørt, bad M. Rector Professores, ad de efter H. Cancellers vilie vilde sige deris betenchede om Bibelens penge, til huad brugh de best kunde anvendis. Daa vor nesten Allis mening derom, at efftersom befantis Bibelens penge ad verre nogit offuer siuftusinde Rix Daler, och deraf allerede ad verre deputerit til Bibliotheket 1000 Rix Daler, til Bibliothecarium 2000, til Studenternis i Regendzen lius och vid 2000: Siuntis dennem got, om H. Candzler sig det saa vilde lade befalde, och de resterende 2000 S. Dalers aarlig Rente kunde til Professorum efterlatte Enchers nødtørfflighed employeris, efter som en deel blandt dennem vore af ringe middell. Det R. M. sagde sig hos H. Cancellor opportune ad ville andrage.

1651.

17. Septembris. Proponerede Rector, ad Magnificus Cancellarius hafde bevilget, att D. Svaningii Residentz schulde betales, dogh ad det icke vedkommer Academiet, men af de 4000 Rix Daler Bibelens penge. Men huad Enckerne anlanger, daa kand Professores optegne de beste Tinder, saa vil H. Cancellor forbielp, ad Enckerne schal dennem bekomme. Professores lode paa ydmygeligst betache H. Cancellor.

7.

Thil Theologos vdi Kiøbenhaffn om den ny Danske Bibels Tryck etc.

C. 4.

W. S. G. T. Wiider, efftersom wy naadigst andordnett och befalett [haffue], att den danske Bibels version, som i vores

elschelige k. herfaders salig och høyloffligh ihukommelse hans Thiidt paa Thryck er vdgangen, paa ny att lade publicere, och wy till dess Forlagh en Summa aff kierckernis Forraad till Laans haffue forordnett, daa bede wy eder och naadigst wille, att y eder samme Bibels version andtager, den flitteligen igiennemseer, dogh derudinden aldeelis inthett forandrer, vden huor hoffuedmeeningen till den Christelige Lerdombs Forfremmelse dett vdkreffuer, huor till Gud den allerhøyeste naadelig sin gode Helligaands Bistandt forlene. Iligemaade attj med Thryckeren accorderer, att samme Bibell med fordeligste worder trygtt, haffuende indseende, att den for billig kiøb affhendis, och att Kierckerne sin Betalningh efterhaanden bekommer, som exemplaria worder affhendt, med en billig Fordeel, om nogen Fordeel der aff haffues kand. Iligemaade efftersom den Kobbersticker, som aff wortt Universitet her er bestillet, en Thiidt langh haffuer werett vden Rigett, attj iligemaader med hannom handler, att hand huis Zyrrer och Kaabestycker, som till samme Bibell vdkreffuis, vdj tide forferdiger. Ladendis dett ingenlunde. Dermed etc. Hafniæ den 22. Martij 1630.

Sjælandske Tegnelser. XXIV, 390.

8.

Thil Claus Daa oc Bispen om nogen af Kierckernis penge til forstreckning paa den nye Bibels Tryck etc.

Christianus 4tus.

W. S. G. T. Wiider, att efftersom wy naadigst for gott anseer, den danske Bibell paa nye, Guds Allerbelligste naffn och ære thil forfremmelse, att schulle tryckes och oplegges; och efftersom der till stor Forlagh behøffues, och wy naadigst for gott anseer der till aff de Penge, Kierckerne i Forraad haffuer, att schulle bruges, huorimod kierckerne deris Betallning och annden Fordeell haffuer att niude aff samme Bibells edition: Thj bede wy eder och naadigst wille, att j aff Kierckernis Forraad wdj Seelands Stift, dett først och best er at bekomme, Itt tusende Rix daler in specie thill Theologos vdj dette wort Vniuersitet med forderligste fremskicker och lader levere. Dermed etc. Hafniæ 22. Martij Anno 1630.

Sjælandske Tegnelser. XXIV, 390.

9.

Copie aff den foruaring, Peter Musfeldt fick aff Universitetet paa de 1700 Riis papir, hand skulle forskriffue fra Holland.

Rector och Professores i Kiøbenhaffns Universitet kiendes och giøre witterligt for alle med dette wortt obne Breff, adt wij haffue giortt en Contract med ehrlige och wellagte Mand Peyter Musfeld, Borger och Wijnfører udj Kiøbenhaffn, anlangendes — 1700 Riis stoert, fiint papir, som hand fra Holland hiid ind schall forskriffue thill den stoere Dansche Bibells oplag effter den finiste Prøffue, som Pieter Musfeld selff paaschreffuet haffuer och Erlige och Wellachte Mand Pieter Hach, Borger och Kiøbmand udi Amsterdam, med egen hand paaschreffuet hid ind haffuer schichet, och dett her adt leuere paa Kiøbmandens egen Auentur thill førstkommande Jiull, eller hues ingen schiffue befindes adt seyle denne Vinter adt Osterseen, da dett adt schee med de allerførste Schiffue, som fornemmes i foraaret adt seyle adt Sundett, saa frembt Wind och Wæder eller anden vformoedende beuislige thillfald udj Seen det iche forhindrer. Och skulle wij giffue hannem, naar ded paa hans egen Euentyr bliffuer leueret, effter forb^{te} thid 5½ Hollandsche fl. udi sp. Dr., adt betale huer sp. Dr. thill 48 stiftuer, och dett effter die Willkoer, som Peter Musfelds Obligaz, os giffuen, om formellder. Aff huilleche dog forud strax thill hannem schall erleggis 1000 sp. Dr., och Resten siden, naar Gud will Papiret thillhaabe bliffuer leueret, fuldkommeligen aflegges. Hues Tolden i Sundett sig belangendes er, da saa frembt wij den iche hoes Hans Kong. Maytt. kunde frie bekomme, skulle wij den selffuer affbetale, och Kiøbmanden den anlangendes aldeles schadesløs derfaare holde. Actum Kiøbenhaffn 1. Novemb. 1630.

Sub Rectoris sigillo.

Af Konsistoriets Arkiv (med M. Hans Rasmussen Brochmands Haand).

10.

Universitetets Kontrakt om Trykningen af Bibelen med Bogprenterne Salomon Sartor og Melchior Martzan.

Wy efftersch^{ne} Salomon Sartor och Melchior Martzann, Bogtrøchere vdj Kiøbenhaffn, kiendis och giøre vitterligt for alle, att Hæderlige och Hæilderde Menndt, Rector och Professores vdi

Kiøbenhaffns Universitet haffue giordt Contract medt os ahnlangendis den store danske Bibell att thrøche, och det med efftersch^{no} conditioner och villchoer.

I. Skulle de forschaffe os thill tho tusende exemplarium oplagh thill huert arch fire Riis papir och ehn bogh thillschudt, huormedt Vy os ochsaa thil complement, correctur och Suennenis exemplaria schulle lade nøje, och haffue for archit att thrøcke fire Daler in specie medt alld bekostningh: och naar Gudt vill papiret ahnkommer, dett, saa viit fornøden giøris, igiennem see och forfare, om Bøgerne och Riiserne ehr fulde, och dett saa strax thill os anamme, och iche forleggerne medt viidere complement besuære.

II. Skulle de forstreche os nu strax for udt thill ny Stiill at forschaffe fire hundrede Daler in specie, for huilche iegh Salomon Sartor mitt annum gratiæ vdj Roëschildd Capitell, och iegh Melchior Martzann mitt thrøcheri her udj Kiøbenhaffnn hermedt thill fulddt caution setter. Och schulle vy for^{ne} fire hundrede Daler in specie saaledis igien aflegge, att vy aff de fire Daler in specie, som vy schulle haffue for huert arch at thrøche, huer vge quitere ehn Daler paa huert arch, som bliffuer forferdiget, indthill for^{ne} fire hundrede Daler in specie aldelis bliffuer affbethalddt.

III. Skulle vy selfuer forschaffe os och holde Correctores, och dennem (!) saadanne som haffue forstand paa arbeidet, saa der iche kommer errata in opere: medt mindre vy selfuer, huis for saadan forsømmelse bliffuer forderffuidtt, ville paa voris egen bekostningh igienn oplegge.

IV. Skulle vy forferdige Bibelen medt lige saadan Stiell och figurer, som heylouligh ihukommelse Konng Friderichs den Andens Bibell ehr thrøcht medt, saa at bladt suarer bladt och linie linie, vnderthagendis at textus bliffuer per versus distingverit: och strax effter paasche, saa frembt papiret os inden detz bliffuer leuerit, paa verchet begynde och thrøche huer vge negsten otte arch, saa det i det allerseeneste inden Aar och dagh, medt Gudtz hielp, aldeelis kandt fuldferdigis. Och schulle vy huer løuerdagh leuere fra os, hues som samme Vge forferdiget ehr, huer ternion for sigh, well thøer och i ehn pache sammenbunden och forseiglet, paa den Stedt och thil den, som der thill schall deputeris,

och saa strax rede penge for huert arch, efftersom forschreffuidt staaer, bekomme, och holde dennem for Suennenis offuerløb och molestering frii i alle maader; i lige maade naar althingh ehr ferdigt, schulle vy sanche exemplaria och dennem complet lou-ligen fra os leuere. Icheheller maa vy nogle exemplaria for os selfuer oplegge, under huadt prætext det vere kandt, medt mindre vy ville, at saadanne exemplaria, saa frembt de hoes os findis och vy dennem forhandle, schulle vere ubiembede. Ville ochsaa Suennene affhende deris exemplaria, som de effter trøcheriens Rettighedt bekomme, da schulle de vnde Universitetet dennem for den priis, som Bibelen hellers bliffuer fangs for. Men om schede, at ehn aff os vedt døden affaldt, førendt det gandsche verch bleff absoluerit, da schall den anden, som igienn leffuer, vere forplictet thil at haffue indseende paa den affdødes verchstedt och allthingist der ahnordne, ligesom dett var hanns egidt. Fullde vy och begge aff, da schulle vorris Arffuinge vere for obligerede thill verchet aldeelis at fuldferdige lade, som det sigh bær.

Thill videre bekræftningh och att altingh saaledis som forsch^{tt} staaer vryggeligen holldis schall, haffue vy denne contract medt egne hender vnderschreffuidt och vore Signeter her vnder thrøcht. Actum Kiøbenhaffnn den 1. Decembris Anno 1630.

Salomon Sartor.

Melchior Martzan, B.

Egen haand.

egen haand.

Original med to paatrykte Segl i Konsistoriets Arkiv.

11.

Bogtrykkersvendenes Forpligtelse til Universitetet med Hensyn til Lønnen for Trykning af Bibelen.

Matthis Salman loffuet adt lade sig nøye med gemen Bogtrychers Løhn, inthill Papiret thill Bibelen ankommer, och siden adt forbliffue, thill Bibelen er gandsche ferdig.

Anders Haes loffuet som forschreffne sin collega.

Jacop Jeger loffuet och det samme som forsch^{ne} hans tuende collegæ.

Och forligtes die indbiurdes med Mesterne Salomon och Melchior, adt die schall huer Vge haffue en Curr. Dr. wis Penge, och siden hues die mehre kand fortiene effter Bogtrychers schich.

Michell Hoberg loffuet och det samme och nøyedes med
forsch^{as} Contract.

Matthis Ellsholls loffuet och det samme.

Elias Krammer thillsagde och det samme, och alle och en
huer loffuede adt lade sig om vgen nøye med En Curr. Dr. wis
Penge, indthill Papirett thill Bibelen ankommer, och siden da
alle och en huer adt forbliffue her, indthill Bibelen gandsche ferdig
bliffuer. Och imidler paa begge sider Mesterne och Suennene
well adt forliges och beschedenlig sig imoed hin anden adt anstille.

Och thill ydermehre bekreftning haffuer die alle deris hender
her underschreffuet. Kiøbenhaffn 9. Febr. 1632.

Salomon Sartor, B.

Melchior Martzan

Egen haand.

egen haand.

Mattias Salman

Michel Hoberg

Jacob Jäger

Eigen hanlt.

egen handt.

eigen Hand.

Matthias Elsholz

Andreas Hase

Elias Krammer

egen Hand.

eig. hand.

egen hanlt.

Original i Konsistoriets Arkiv.

12.

Universitetets Kontrakt med Kobberstikker Simon de Pas.

Jeg Simon de Pas, Kong. Mayttz. Kaabersticher i Kiøben-
haffn, kiendis och her med witterligt gior, adt Jegh er wenligen
forehnett med Hederlige och Høylerde Mend Rectore och Pro-
fessoribus i Kiøbenhaffns Universitett om 4 Kaaberstycher thill
den stoere Bibell, som nu er i Trych, adt forferdige; dett ene
for paa det gamle Testamente; dett andett Kong. Mayttz. Contra-
sey; det tredie for paa Propheterne, huor udj kommer die 4
stoere Propheter, och naaget hoes en huer i ett serdelis schillt
aff deris Prophetie, och underneden i ett serdelis Schillt die 12
smaa Propheter; och dett fierde for paa dett Ny Testamente;
alle och en huer efter den Affrisning, Jeg derpaa giort haffuer
och aff Rectore och mig er paaschreffuet. Huillchet alldsammen
Jeg loffuer och thillforplicter mig gandsche att forferdige thill
nestkommende Julij Maanedz Ende i dett seniste, saa frembt Gud
sparer mig hellbredt, och aff Høy Øffrighed Jeg iche der udi
bliffuer forhindrett. Huor imoed Jeg schall haffue for forschreffne
mit Arbeyd 180 g. Dr., och der aff strax forud 40 g. Dr.,

Resten naar Alttingest er forferdigett, som forskreffuett staaer. Och hues naaget aff mig bliffuer her udi forsemmet, loffuer Jeg adt staae dennem derfaare thill Rette, och ellers adt holde dennem schadesløs i alle maade. Thill Vitterlighed haffuer Jeg dette mett egen haand underschreffuett. Haffniæ 14. Martij 1632.

Simon de Pas.

Original (dog kun Underskriften egenhændig) i Kons:st. Arkiv.

13.

Christoph Vogels Kaaberstickers Obligatz.

Jeg Christopher Vogel, nu wonhaftigh i Kiøbenhaffn, kiendis och gior witterlig, att Jeg haffuer med dett Hæderlige Universitet her i Kiøbenhaffn contraheret om nogle Kaaberstycker in folio att thrycke, med effterfølgende vilkor.

1. Loffuer Jeg att begynde nu strax paa samme arbeide, och det saa daglig continuere vil, indtil det gandske ferdig er, saa frempt mig ellers udaff Professoribus offuerleveris Kaaberstycker att trycke paa.

2. Loffuer Jeg att indstille til Professorerne en præffue eller toe aff de Kaaberstycker, som tryckis skal, førend Jeg farer fort med Arbedett, paa det Professorerne det see kand, om det saa tienlig kand værre, førend dermed videre fortfaris.

3. Loffuer Jeg huer dag i det allerringeste att forferdige halffemtesindstiuuffue stycker, och dennem enten hos mig i huset forvare, eller ochsaa til Professorerne att indstille och indlevere epther deris goede mening och behagh.

4. Loffuer Jeg selff at vilde forskaffe oc berede farffve til for^{ne} arbeide, och den saa præparere, att arbetett baade kand være zierligt och kand haffue goed bestand.

5. Loffuer Jeg selff folk til for^{ne} arbeide att vil forskaffe, dennem saa vel som mig selff paa kost att holde, och holde Professorerne i alle maade qvitt for deris Molestering.

6. Loffuer Jeg alle Kaaberstyckerne, som beløber tilsammen 8400, saa fuldkommelig och zierlig att ferdig giøre, som den præffue er, den Jeg dennem tilstiller och viser.

7. Loffuer Jeg mig selff med Varme, Lius och andet, som i saa maade fornøden er, at forsiune, saa at Professorerne icke i nogen maade skal med saadant bliffue besværget.

Derimod skal Professorees giffue mig daglig, saa frempt Jeg det for^{ne} tal Kaaberstycker forferdiger, for mitt arbede, syerte, och paa mit folk tree m^l danske, och mig strax fire Rdlr. paa haanden giffue, naar Jeg arbeidet begynder, dersom saa er, att de mine proffuer behager.

Noch skal Professorees mig huer uge betalle, huad Jeg arbeidet haffuer, effter som forskreffuet staar, indtil saa lenge arbeidet forferdiget er, och Jeg gandsche ochsaa affbetallett.

Herforuden skal ochsaa Professorees mig Salomon Sartoris Kaaberperse forskaffe, att Jeg for^{ne} arbeide med den fuldferdige kand. Thil vindisbiurd haffuer Jeg min egen haand her underschreffuett. Kiøbenhaffn den 29. Octobr. 1632.

Christoff Vogel

Kupffer Stecher, mein eigen handt.

Original i Konsistoriets Arkiv (kun Underskriften egenhändig).

14.

Kongebrev til Statholder Christoffer Urne i Norge om Erstatning til de norske Kirker for deres Udlæg til Bibeludgaven.

Christian den fierde med Guds Naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gottis Koning.

Wor synderlig gunst tilforn. Wiider, at wij naadigst andnrit [haffue], att den Summa penge, som aff de Norsche Kirker erre forstrachte till den danske Bibels Trykning, maa igien erstattis vdj Exemplaribus aff samme Bibell. Thij bede wij eder och naadigst wille, attj paa Kierkernis wegne nogen lader forordne, som samme exemplaria kunde affordre, och dennom vdj wortt Rige Norge selge och anuende i penge, og siden pengene, som aff samme solte bibeller haffues, Kierkerne igien, som pengene forstragt haffuer, lade thilstille. Dermed scheer wor wilge. Beffallendis eder Gud. Schreffuit paa wortt Slott Kiøbenhaffn den 22. Nouemb. Anno 1632.

Wnder wort Zignet.

Christian.

Udenpaa: Til Christoffer Wrne, Statholder i Norge.

Samtidig Kopi i Konsistoriets Arkiv.

15.

Kongebrev til Universitetet om Anvendelse af det Overskud, der kom ind ved Salg af Bibelen.

Christian den fjerde med Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Koning etc.

Wor synderlig Gunst thilforn. Wider, at wi naadigst erre tilfredz, at den Summa penge, som Kirkerne i Norge til den danske Bibels tryck haffuer forstragt, maa samme Kircker igien betalis udj exemplaribus aff samme Bibell, anslagne, som de her worder soldte; Resten och hues videre aff samme ny tryckte Bibels Selgen bekommes, schall I till en Hebraische och Latinsche bibels trycken, saa wit der aff fornøden, anuende, och schall saa fremdelis huis aff saadan tryckerie erøfvis, altid lade bliffue til it Capitall hos Universitetit, huor wed goede nøttige bøger (dog de, som i wide at kunde selgis och affgaa med nytte, som i wide at forsuare) kunde tid effter anden opleggis och tryckis, saa och formsnideri och andet deslige tryckerieth till Ziratt och forfremmelse kunde wnderholdes. Dermed scheer wor wilge. Befallendes eder Gud. Schreffuet paa wort Slott Kiøbenhaffn dend 22. Nouembris A^o 1632. Wnder wortt Zignett.

Christian.

Udskrift: Os Elsch. Hederlige och Høylerde Rectorj och menige Professoribus vdj Vniuersitetit her udj wor Kiøbsted Kiøbenhaffn.

Paategnet: Lest paa Consistorio d. 27. Nov. 1632.

Orig. i Konsistoriets Arkiv.

16.

Menige Professores vdi Kiøbenhaffn finge breff Bibelen at vertere.

C. 4.

W. S. G. T. Wiider, efftersom wy naadigst eder befaled haffue en Bibell at lade forferdige, saa wille wy naadigst, att y med forderligste, nest Guds wellsignelse, derpaa arbeider; fremdelis, att Os elschel. Doctor Niells Pedersen, Theologus, versionem Bibliorum Ariæ Montani, saa wiit Ebraica och Caldaica belanger, reviderer, iligemaade Os elsch. Mester Hans Rasmusen, Theologus, och Mester Johan Christophersen, Græcus, Apocryfos et Novum Testamentum samme Ariæ Montani, saa at Versio

latina bliffuer congrua og det næste original Texten muligt er och allestedt paa en Maneer elaborerit. Forbemeldte trende Professores haffuer y dog samptlige med Raad och Daad att were y dette Christelige Werck, saa well som hos des Trycken och Correctur, behielpelige, saa wiit fornøden, saa alting skeer til Guds ære och Vngdommen till Forfremmelse. Till samme Bibels Tryck och Bekostning haffuer y at anwende huis Penge aff den Dansche Bibells Sellgen kommer, och siden huis aff denne kand erøffris til andre nyttige Bøgers Trycken anwende. Datum Hafniæ den 23 Decembris 1632.

Sjæl. Tegn. XXV, 109.

17.

Hofpræst D. Christen Jensen til Universitetes Rektor D. Niels Pedersen Aurilesius.

Magnifice Domine Rector,

Plurimam a Svaningio nostro, plurimam a me ipso salutem, magnas ab utroque gratias M. V. fero. Utinam qvæ est ad solvendum gratitudinis debitum mentis alacritas, ea esset accisarum virium penes nos facultas! nihil certe quod amicos decet et gratos M. T. in nobis desideraret. De quo cum præstare quam polliceri multa malim, prolixiore verborum syrmate hanc vestire plagellam supersedeo, Te præsertim tot curis difficilimi muneris ita occupato, ut qui negotium addere supra tot negotiorum strues præsumeret, næ is omnem et impudentiæ et crudelitatis notam mereatur. Unum hoc pro Svaningio oro, ut qvem M. T. suo favore dignata est, hunc fovere porro velit, et promovere dignetur, quod ille sibi de M. V. certo persvadet. Alterum pro meipso, ut Bibliorum Danicorum, qvæ recens ex officina prodire, quot vobis videtur exemplaribus me beare ditareve ne dedignemini, qvæ ego cum avriga, qui hanc schedam refert, meo, anxie expecto. Ego quam et officium amicitiamque V. M. magni æstimem coram brevi, ei deus mihi hanc vitam diuturniorem paululum esse voluerit, testabor. Vale Rector Magnifice, Fautor fraterque conjunctissime, salutatus cum conjuge liberisque a me meaque perofficiose. Fridericiburgi 28 Martij 1633.

T. M. examino colens

Christiernus Janus D.

M. m.

Udskrift: Admodum Reverendo, Clarissimo Excellentissimoque Viro, Domino Nicolao Petræo, S. S. Theologiæ Doctori celeberrimo, Magnifico p. t. Rectori, Dno amico et Fratri meo S. p. D.

Original i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 190.

18.

Brev til Universitetet fra Kansler Chr. Friis om Udlevering af Bibler til Bisperne i Jylland.

Jhe(sus).

Min gandsche wenlig helsen forsendt med Gud Worherre. Kiere Wenner, nest wenlig Thacksigelse for beuiist goede, huilchett ieg gierne igien forschylde wil, Giffuer ieg eder wenligen att wide, att efftersom ieg haffuer bekommit eders schriffuelse anlangende dj Nye Bibler, som med schicktis, saa haffuer ieg allerede laditt leuere til Bispnen her i Aars de threj største fade; de siuff fade schal nest Guds hielp i Morgen bliffue forschickett til Wiborig och Aalborg, och de fire sidste fade med dett første til Ribe, och forhaaber med det første att bekomme Rigtigheed och betalling der fore. Huilckett ieg eder saa wenligen wil lade wide, och wil hermed haffue eder Gud Allermæchtigste beffallett. Actum Aars den 4. Martij Anno 1634.

Christen Friis. Mpp.

Udskrift: Hæderlige och høylærde mend, meenige Rectori och Professoribus vdi Kiøbenhaffns Vniversitet, Mine gode Wenner wenligen thilschreffuett.

Original i Konsistoriets Arkiv.

19.

Lektor Oluf Boesen i Christiania bevidner Modtagelsen af 50 Bibler.

Kiendis Jeg Oluff Boësenn, Lector vdi Christiania, och her medt vitterligt gier, at ieg haffuer anammit vedt Anders Peder-sønn, Borger och Bogbinder her udj Christiania, it hallff hundrede Exemplaria aff dj seneste thröchte danske Bibler, effter Erlig och Velb. Mandt Christoffer Vrne till Aasmarch, Danmarchis Riigis Raadt, Stadtholder vdi Norge och heffuitzmandt paa Aggershuus, samt hæderlig och høylær Mandt M. Niells Simensen Gloustrup, Superintendent offuer Opsloe och Hammers Stifter, deris

vilge och befalling. Huilche halffue hundrede Exemplaria hæderlig och høyleyd Mandt Doctor Jesper Brochmandt, den hellige Schrifftis Doctor och Professor paa Kiøbenhaffns Academj, forgedachte Anders Pedersønn haffuer ladet leffuere. Och schall velbe^{te} goede Manndt her medt fuldkommelligen forsichret och qvitteret verre. Thill Vidnesbyrdt vnder mit sedvanlige Pitzeer huos min eigen bandt. Actum Christiania den 8. Martij 1634.

Oluff Boesen
Eigen hand.

Original med paatrykt Segl i Konsistoriets Arkiv, indlagt i en Skrivelse af samme Dato fra Lektor Oluf Boesen til Dr. Jesp. Brochmand, hvori han anmoder om, at det nævnte Antal Exemplarer af Biblen maatte blive udleveret, »at de her hos os kunne distraheres og afhændt blive«.

20.

Den fynske Biskop Hans Michelsens Bevis for Modtagelsen af 100 Bibler.

Anno 1634 den 16. Julii haffuer nerværende Student Jacob Skaaning leveret mig 4 fade med de ny Danske Bibler, 100 Exemplaria, som Jeg loffver at giøre min flid til, at de kand bliffve soldt och affhent. Till vitterlighed haffver Jeg med egen hand underskreffvel. Datum Otthense ut supra.

Hans Michelsen S. F.
mpp.

Orig. i Konsist. Arkiv. I et Brev, dat. Odense 2den Pindsedag 1634, skriver Biskop Hans Michelsen til Kansler Chr Friis: »Jeg forreiser, med Gudz hielp, til Laaland oc Falster, sidst i den tilkommende Vge, och villde da gierne finde for mig hos Sognepræsten i Nykløbing 20 Exemplaria Bibliorum Dan. med en medfølgende taxt, saa vil ieg giøre mit beste, at ieg kand faa Penge for dem, den stund ieg er der i Landet«. (Orig. i Kgl. Bibl., Bøllings Saml.).

21.

Professorerne vdi Kiøbenhaffn fuge breff om den Danske Bibel anlangendis.

Christianus Quartus.

W. S. G. T. Wiider, at vi naadigst beuilget haffue, attj aff de Exemplarer vdaff den seenesten paa tryck vdgangne danske Bibell (som eder thilforne er befaleet at schulle vdlegge thill Kircherne i Norge for hues penge de thill des tryck forschutt haffue)

saa mange selger, som kan beløbe sig thill 300 enchende Rixdlr., och siden same Sum penge thill os elsch. Johan Bram, borger her vdi vor Kiøbsted Kiøbenhaffn, leffuerer, som dennem straxen thill den Luthersche kirckes bygning i Amsterdam, huortill vi dennem naadigst foræritt haffue, paa Wexell schall offuergiere. Datum Hafniæ den 24. Augusti 1634.

Sjæl. Tegn. XXV, 333.

22.

Lensmendeue offuer all Danmark finge breffue den ny danske Bibel anlangendis.

Christianus Qvartus.

W. G. T. Wid, att wi naadigst haffue beuilget, at thil de kircker vdi dit lehn, thil huilche du paa woris vegne haffuer jus patronatus, som forraad haffuer och iche thilforn haffuer den store danske Bibell, som woris Elschelig kiere Her Fader heylofflig ihukommelse konning Frederich haffuer ladet tryche, maa kiøbes den store danske Bibell, som nu paa ny vdi vor kiøbsted Kjøbenhaffn er oplagt, huilchen hos os elschelige Doctor N. N., Superintendent vdi N. Stift, kand bekommis. Datum Coldinghuus den 3. Januarij 1635.

Fortegnelse paa Lensmendene, som finge forskreffne breffue, saa uell som paa Bisperne, hos huem Bibelen er att findis.

Siellandt	Niels Trolle	} hos Vniuersitetet udj Kjøbenhaffn.
	Frederich Wrne	
	Siffuert Wrne	
	Mogens Pax	
	Jørgen Seefeldt	
	H. Frederich Retz	
	H. Claus Daa	
	H. Hans Lindenow	
	Thygge Brahe	
	Wentzell Rothkirch	
	H. Jost Høg	
	H. Corfitz Wlffeldt.	

Fyen	Her Peder Rosenkrantz	} hos D. Hans Michelsen, Superintendent offuer Fyens Stift.
	Frederich von Pappenheim	
	H. Mogens Kaas	
	Henning Valckendorph	
	H. Jørgen Brahe	
	Gregers Krabbe	
	Steen Bilde	
Jylland	Peder Basse	} hos D. Jens Dynesen, Super- intendent i Riber Stift.
	Jørgen Brockenhuus.	
	Ernst Normand	
	H. Albret Skiell	} hos M. Christen Hansen, Superintendent offuer Ven- delboe Stift.
	H. Wlrich Sandberg	
	Jockum Beck	
	H. Jørgen Wrne	} hos D. Morten Madtzen, Superintendent offuer Aars Stift.
	F. Birgitte H. Otte Skiels	
	Niels Friis	
	Jørgen Orning	} hos D. Hans Vandell, Super- intendent offuer Viborg stift.
	Pros Knudtzen	
Skaane	Jens Mogensen	
	Tenne Friis	} hos D. Matz Jensen, Super- intendent offuer Skaane Stift.
	Lauritz Ebbesen	
	Christen Holck	
	H. Christen Tommesen	} hos D. Matz Jensen, Super- intendent offuer Skaane Stift.
	Otte Marsuin	
	Iffuer Krabbe	
	Lauritz Lindenow	} hos D. Matz Jensen, Super- intendent offuer Skaane Stift.
	H. Knud Gyldenstiern	
	Mogens Seested.	
	H. Tage Tott Ottesen	} hos D. Matz Jensen, Super- intendent offuer Skaane Stift.
	H. Tage Tott Andersen	
	H. Hendrich Huittfeld	
	H. Christoffer Wlffeld	} hos D. Matz Jensen, Super- intendent offuer Skaane Stift.
	Erick Krabbe	
	Iffuer Krabbe	
	Malte Juell	} hos D. Matz Jensen, Super- intendent offuer Skaane Stift.
	Hendrich Rammel	
	Erick Rosenkrantz	
	Hendrich Gyldenstiern	

Bornholm	Holger Rosenkrantz	} hos D. Matz Jensen, Super-
Gulland	Holger Rosenkrantz.	

Sjæl. Tegn. XXV, 369.

23.

*Missiue thil Capitlerne vdj Danmarck den ny danske Bibel
anlangendis.*

Christianus Quartus.

W. S. G. T. Wider, att wi naadigst for gott ansee, at thill de kircker, I paa Capittels wegne haffuer Jus patronatus till, saa mange som ved formuffue er och icke thilforn haffuer den danske Bibell, woris elschelig kiere Her Fader høyløfflig Ihukommelse konning Frederich haffuer ladet trycke, maa kiøbis den store danske Bibell, som wi nu paa ny vdj woris kiøbsted Kiøbenhaffn haffuer ladet oplegge, huilchen hos Vniversitetet vdj bemeldte Kiøbenhaffn kand bekommis. Iligemaade vi det och ville haffue forholdet aff di Prælater, som thill nogen kircke kunde haffue Jus patronatus och dog ingen vis Capittel er undergiffuen. Datum Coldinghuuss den 9. Januarij 1635.

Sjæl. Tegn. XXV, 370.

24.

Kongebrev til Universitetet om Salget af de danske Bibler.

Christian den fierde med Guds Naade Danmarckis, Norgis,
Vendis och Gottis Konningh.

Wor synderlig gunst tilforn. Wi tilskicke eder herhos woris naadigste Missiver till det hederlige Capitell vdj Roskild Domkircke, saa och vore Leensmend vdj vort Land Sielland, huorved dennem befalis, en huer till de kircker vnder deris Jurisdiction liggendes, som forraad haffuer, at lade kiøbe aff de store ny Bibeler, huilcke Missiver I enhuer dennem haffuer at lade forskaffe, och siden Biblerne for den anordnede betaling dennem at lade verre følgachtig. Dermed skier vor Willie. Befalendis eder Gud. Skreffuitt paa wortt slott Coldinghus den 10. Januarij Anno 1635.

Vnder vort Zignett.

Christian.

Udskrift: Oss Elsch. Hederlige och Høylerde Rectori och menige Professoribus vdj Vniversitetet vdj wor Kiøbsted Kiøbenhaffn.

Paategnet: Lest in Consistorio 4. Febr. A° 1635.

Original i Konsistoriets Arkiv. Ifølge Sjæl. Tegn. XXV, 370 fik ikke blot Universitetet, men ogsaa »Bisperne over al Danmark« d. 10. Jan. 1635 Kongebrev om »at lade Lensmændene og Kapitlerne tilstille Hs. Majs Missiver om den ny Bibel at købe, og siden lade dennem samme Bibler for den anordnede Betaling være følgagtige«. (Jfr. Scharling og Engelstoft, Nyt theol. Tidsskr. VII, 347, Not. 5).

25.

Biskop H. P. Resens Skrivelse til Provsterne i Sjælands Stift om Indkjøb af Bibler til Kirkerne.

Salutem in Domino Jesu.

Vide maa I, fratres dilecti, vor allernaadigste Herre oc Konning haffuer naadigst bevilliget, at de Kircher, som Formuffue haffue och iche haffue kjøbt Friderici 2di Bibell, maa købe den ny hans May^t Bibell: Att i derfor ville giffue tilkiende, huilche saadanne Kircher ere i huerit Eders Hærrett, att Universitetet, som Exemplarerne selff skulle udleffuere, kand vide, huad mand kand haffue huos huer Lensmand at søge, oc det med det fordeligste. Eder Gud befalendis. Hafniæ 3. Febr. 1635.

Afskrift i Thottske Saml. 2041. 4. I et Brev fra D. Jesper Brochmand til Kansler Christian Friis til Kragerup, dat. Hafniæ 12. Novbr. 1635, ytres: »Torde Vniversitetet, da bad dend ydmygeligen, at Her Cantzler ville haffe oss i sin gode hukommelse med di Bibeler, till Bisperne forsende: efftersom der er icke endnu en Daler fremsendt«.

26.

Kongebrev til det theologiske Fakultet om at afgive Betænkning om, hvorledes et Uddrag af hvad Luther havde skrevet om den hellige Skrift bedst kunde udgives paa Dansk.

Christian den Fierde med Guds Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning.

Wor synderlige gunst tilforn. Wider, efftersom wi naadigst aff ind och vdlendiskis angiffuende forfare, mange Gudfrychtiges ynske were, att aff Lutheri operibus kunde wddragis huis hand offuer den Hellige Skriffit enten vdi fuldkomne tractater offuer hele bøger, eller och styckvis offuer nogle texter, loca och dicta Sacra Scripturæ skreffuit haffuer; Daa efterdi saadant itt stort werck er, bede vi eder och naadigst ville, att i vdi Gudz den Aller-

høyetis frycht och paakaldelse denne leilighed vell offuerueyer och Oss eders betenckende der om nu strax och med forderligste meddeler; Och derhos iblant huor mange och huilcke der till dychtige och bequemme det her udi Riget och Førstendommene kunde deel is iblant, saa att det paa ett Aars tiid eller deromtrent kunde worde forferdiget: Dernest, paa det en lighed offuer alt kunde holdis, qua forma, quo modo, qua cautione det skulle forrettis; Om dett, in tomis Germanicis allene findis, skulle verteris och ved huem. Dermed skeer vor willie. Bøfalendis eder Gud. Skreffuit paa wort slott Antuortskouff den 22¹⁾ Decembris Anno 1636. Wnder wortt Signett.

Christian.

Udskrift: Oss Elskelige Hæderlige och Høyer[d] D. Hans Reisner, Superintendent offuer Siellands Stift, och menige Theologis och Professoribus vdi Wor Kiøbsted Kiøbenhaffn.

Paategnet: Lest in Consistorio 2. Januarij 1637.

Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 189.

27.

De Høyerde i Kiøbenhaffn Bibelen anlangendes.

C. 4.

W. S. G. T. Wider, att efftersom wi haffue bekommet eders vnderdanigste betenckende, belangendes den Extract offuer Lutheri Opera och Commentaria offuer Bibelen²⁾: saa bede vi och naadigst befalle, at wisse Personer dertill deputeris, huilcke I och strax haffue att sette udj werch, och dennem effter denne woris naadigste befalling forstendige, att de sig strax samme werch paatage, och nest Guds Naade och Welsignelse med flid der udj arbeider oeh fortfarer, saauit mueligt kand vere. Datum Antuorschouff den 23. Februarij 1637.

Sjæl. Tegn. XXVI, Fol. 157.

¹⁾ I Originalen mangler denne Datum, idet Pladsen staar aaben, men den findes i Regjeringens Kopibog i Geh.-Ark.

²⁾ Denne Betænkning har jeg forgjæves søgt i Konsistoriets Kopibog.

28.

Kongebrev til Universitetet om Anvendelse af Bibeloverskuddet til Indkjøb af en Residens.

Frederich den Tredie med Guds Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning.

Wor synderlig Gunst tilforn. Efttersom wy naadigst erfarer, eder at skal haffue affkiøbt os elsch. Fru Barbara Witterop, affgangen Her Christian Friisis til Kragerup, den Residentz, som liger nest wed Regentzen, som hende schal haffue tilhørt, som schall in alles bedrage sig siuff thusinde Rixdaller, och ingen middell til dens betalling hos Vniversitetet schal findes: Da efterdi bemeldte kiøbte Residentz kommer de fattige Studenter her paa Universitetet tilbeste, ere vi naadigst tilfredtz, at aff den store danske Bibels penge til bemelte Residentzes betalling maa anvendes fire thusinde Rixdaller, saa och itt thusind Rixdaller aff wor Frue Kiercke och aff de andre Universitets Kiercker itt thusind Rixdaller. Wj haffuer och i lige maader naadigst anbefallet os elsch. Hederlig och Høylerd Doctor Thomas Fincke, professor medicinæ her paa Universitetet, til bemelte Residentzes betalling aff Studii gaardens Indkomst til eder at leffuere lade itt thusind Rixdaller, dennem i saaledis som forskreffuet staar haffuer att annamme och thil for^{ne} Residentzes betalling och reparation at anvende lade. Dermed scheer wor Willie. Befallendis Eder Gud. Schreffuet paa wort Slott Kiøbenhaffn den 22. Septembris Anno 1651.

Wnder vort Zignett.

Friderich.

Udskrift: Os Elschelige hæderlige och høylærde Rectori och meenige Professoribus paa Universitetet her vdj vor Kiøbsted Kiøbenhaffn.

Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 153. Sammesteds findes en kgl. Tilladelse til Universitetet (af 13. Februar 1661), at det paa Grund af den Trang, det var kommet i ved Krigen, atter maatte sælge fornævnte Residens.